

Odnos religioznosti, samokontrole i agresivnosti

Buljan, Zrinka

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:910712>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-04**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Zrinka Buljan

**ODNOS RELIGIOZNOSTI, SAMOKONTROLE I
AGRESIVNOSTI**

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Daniela Šincek

Osijek, 2017.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Zrinka Buljan

**ODNOS RELIGIOZNOSTI, SAMOKONTROLE I
AGRESIVNOSTI**

Diplomski rad

Područje društvenih znanosti / Psihologija / Socijalna psihologija

Mentor: doc. dr. sc. Daniela Šincek

Osijek, 2017.

SADRŽAJ

Uvod	1
Religioznost	1
Samokontrola.....	5
Agresivnost	8
Cilj, problemi i hipoteze	11
Metoda	12
Sudionici	12
Instrumenti	12
Postupak.....	14
Rezultati	14
Provjeravanje uvjeta za korištenje parametrijske statistike	14
Deskriptivna statistika.....	15
Razlika u postignutim rezultatima na skali agresivnosti s obzirom vjersku pripadnost te practiciranje iste.....	17
Spolne razlike s obzirom na religioznost, samokontrolu i agresivnost.....	17
Odnos religioznosti, samokontrole i agresivnosti.....	18
Predviđanje agresivnosti na temelju religioznosti i samokontrole	19
Rasprava	22
Doprinos istraživanja, njegovi nedostaci te implikacije za buduća istraživanja.....	29
Zaključak	30
Literatura	31

Odnos religioznosti, samokontrole i agresivnosti

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati obilježja uzorka s obzirom na vjersku pripadnost, odnos religioznosti, samokontrole i agresivnosti, spolne razlike među njima te mogućnost predviđanja agresivnosti na temelju religioznosti i samokontrole. Mjerenje je provedeno na prigodnom uzorku od 209 studenata Ekonomskog fakulteta u Osijeku. U svrhu procjene razine agresivnosti koristio se *Upitnik agresivnosti* (Buss i Perry, 1992), za mjerenje razine religioznosti korišten je *Upitnik religioznosti* (Ljubotina, 2004) te za ispitivanje stupnja samokontrole koristila se *Kratka skala samokontrole* (Tangney, Baumeister i Boone, 2004). Osim toga, ispitale su se i neke sociodemografske karakteristike uzorka. Rezultati su pokazali da su gotovo svi sudionici pripadnici katoličke vjeroispovijesti te da je najviše izražena obredna dimenzija religioznosti. Pokazalo se da ne postoje spolne razlike s obzirom na samokontrolu i agresivnost, dok dobiveni rezultati sugeriraju da su žene religioznije u odnosu na muškarce. Nadalje, agresivnost je statistički značajno negativno povezana sa samokontrolom, dok je s religioznosti značajno pozitivno povezana, s tim da nije pronađena statistički značajna korelacija između religioznosti i samokontrole. Dobivena hijerarhijska regresijska analiza pokazala je da je samokontrola jedini značajni prediktor agresivnosti, u smislu da su sudionici s većom razinom samokontrole pokazivali manje agresivno ponašanje.

Ključne riječi: religioznost, samokontrola, agresivnost

Relationship between religiosity, self-control and aggressiveness

Abstract

The aim of this study was to examine characteristics of the sample considering religious affiliation, relationship between religiosity, self-control and aggressiveness, gender differences between them and the possibility of predicting aggression based on religiosity and self-control. The study was conducted on convenient sample of 209 students of Faculty of Economics in Osijek. The Aggression Questionnaire (Buss and Perry, 1992) was used to measure the level of aggression, The Religiosity Questionnaire (Ljubotina, 2004) to measure the level of religiosity and The Brief Self-Control Scale to measure level of self-control. Also, this study examined some of socio-demographic characteristics of the sample. The results indicated that almost all students were Catholics and that students, in average, had the highest score on dimension of religious rituals. Also, results showed that there were no gender differences with respect to self-control and aggression but that the women were more religious than men. Further analysis indicated that aggression was statistically negatively significant related to self-control and positively related to religiosity. There was no statistically significant relation between religiosity and self-control. The results of hierarchical regression analysis showed that self-control was sole significant predictor of aggression, meaning that participants with higher self-control were less aggressive.

Keywords: religiosity, self-control, aggression

Uvod

Razvoj psihologije religioznosti kao znanstvene discipline započeo je 1882. godine kada je G.S. Hall objavio svoj prilog o moralnom i religioznom odgoju. Iako se relativno rano počela razvijati, ostala je jedno od manje istraženih područja psihologije. Pretpostavlja se da je to zbog složenosti samog područja ili straha od ponovnog vraćanja psihologije u okvire teologije i filozofije nakon što se odvojila kao samostalna znanost (prema Ćorić, 1998). Psihologija religioznosti pokušava objasniti religiozna ponašanja preko psiholoških zakonitosti izvedenih iz istraživanja nereligioznog ponašanja odnosno ona povezuje religiju sa psihološkim konstruktima poput vjerovanja, motivacije, kognicije i percepcije jer ju ne zanima religija sama po sebi, već odnos ljudi prema njoj. Psihologija religioznosti ne postavlja pitanja o istinitosti ili stvarnosti religije, nego prati utjecaj religioznosti na čovjekov život. Stoga, njen cilj jest shvatiti kako odnos prema Bogu mijenja čovjekov život i njegov odnos prema svijetu koji ga okružuje.

Budući da agresivna ponašanja postaju sve veći društveni problem među mladima, ovim se istraživanjem htjelo ispitati ima li religioznost sposobnost njegova inhibiranja, a kako bi se dobila što jasnija slika odnosa između religioznosti i agresivnosti, u mjerenje je uključena i varijabla samokontrole. Odnos među varijablama očekivao se na temelju prethodnih istraživanja. Najprije će se u uvodnom dijelu govoriti o religioznosti, načinu njegova mjerenja i o rezultatima nekih istraživanja na tom području. Dalje će se nastaviti općenito o samokontroli i agresivnosti te o nekim spoznajama prijašnjih istraživanja.

Religioznost

Budući da je svaki čovjek specifičan tako je i svako religiozno iskustvo doživljeno na svoj poseban način. Prema tome, nije iznenađujuće što se pojam religioznosti tumači različito od pojedinca do pojedinca. Neki će pod pojmom religioznosti podrazumijevati moralno i prosocijalno ponašanje, neki prakticiranje religioznih obreda, neki samo uvjerenje da postoji neko više biće, dok će drugi smatrati kako religioznost obuhvaća sve od navedenog. Stoga, može se reći da su religija i religioznost višestruko složene i teško dostižne u pokušajima njihova definiranja pa tako i ispitivanja. Prema Šušnjiću (1988; prema Marinović-Bobinac, 1995) religiju nije moguće definirati do kraja zbog svoje dinamičke prirode. Definiranjem religije ne bi više postojao proces, a procesom više ne bi postojala konačna definicija iste. Zbog

tog razloga isti autor smatra kako znanost mora ostaviti svoje definicije uvijek otvorene za nova iskustva. Unatoč tome, znanost ulaže svoje vrijeme u ispitivanju i definiranju ovog fenomena, posebno u novije vrijeme. Osim toga, izučavanje religioznosti je multidisciplinarno pa tako ovisno o znanosti unutar koje se promatra, ona se određuje na različite načine. Unutar psihologije, ona se određuje kao „sustav shvaćanja, ponašanja, obreda i ceremonija pomoću kojih pojedinac ili zajednica stavljaju sebe u odnos s Bogom ili s nadnaravnim svijetom i često u odnos jednih s drugima te od kojeg religiozna osoba dobiva niz vrijednota prema kojima se ravna i prosuđuje naravni svijet“ (English i English, 1976; prema Ćorić, 1998). Religioznost se shvaća kao jedan kontinuum, gdje se na jednom kraju nalazi potpuna religioznost, a na drugome potpuna nereligioznost. Dakle, tu se ne radi o dihotomnom kategoriziranju gdje se dijeli ljude na religiozne i na nereligiozne, već se između njih nalazi mnoštvo drugih prijelaznih stupnjeva na kojima se miješaju komponente religioznosti s komponentama nereligioznosti.

Važno je spomenuti kako su religija i religioznost pojmovi koji se međusobno isprepliću i nadopunjuju, s tim da religija obuhvaća društveno-kulturni aspekt, a religioznost individualno-doživljajni aspekt. Religija kao društveno-kulturni fenomen potiče razvoj individualne religioznosti te istovremeno predstavlja njenu vanjsku manifestaciju, dok religioznost predstavlja unutarnji stav, osobno opredjeljenje i uvjerenje o postojanju nekog transcendentnog bića, ali i življenje u skladu s istim. Dakle, religija je vanjska, javna, objektivna i racionalna, dok je religioznost unutrašnja, privatna, subjektivna i emocionalna (Marinović-Bobinac, 1995). Budući da je ovaj rad ispitivao utjecaj religioznosti na ponašanje pojedinca, u nastavku teksta pojasnit će se načini njena mjerenja te teorijska podloga korištenog upitnika.

Mjerenje religioznosti

U nastojanju objektiviziranja i operacionaliziranja svog predmeta mjerenja, psihologija religioznosti je, u početku, koristila kvantitativne indikatore ponašanja koji su se mogli izravno opažati. Međutim, takav pristup nije davao mogućnost za dublji uvid u fenomen religioznosti. Shvaćajući da se radi o složenom konstrukt kojeg nije opravdano ograničiti samo na jednu dimenziju, počeo se sve više razvijati dimenzionalni pristup religioznosti koji je obuhvatio kognitivne, bihevioralne i emocionalne komponente ispitivanog konstrukta (prema Ćorić, 1998). Prema tome, zadatak psihologije religioznosti postao je promatranje i opisivanje religioznog ponašanja, proučavanje psiholoških elementa u religiji, razvijanje prikladnih instrumenta u navedene svrhe te utvrđivanje teorijskih koncepta i zakona na tom području.

Prilikom mjerenja dimenzija religioznosti najčešće se upotrebljava metoda upitnika, pri čemu razlikujemo jednodimenzionalne, dvodimenzionalne i višedimenzionalne skale. Jedan od najvećih utjecaja na istraživanja unutar psihologije religioznosti imao je Allportov dvodimenzionalni koncept intrinzične i ekstrinzične religiozne orijentacije. Prema Allportu, ekstrinzično religiozna osoba jest ona koja koristi svoju vjeru kao sredstvo za postizanje određenog cilja, dok intrinzično religiozna osoba u svojoj vjeri pronalazi svoju glavnu motivaciju jer nastoji uskladiti svoje potrebe i ponašanja u skladu sa svojim religijskim uvjerenjima (Allport i Ross, 1967). Unatoč značajnom doprinosu, ovaj pristup ima nekoliko ograničenja. Kirkpatrick i Hood (1989) ukazuju na konceptualne razlike među istraživačima: pojedini smatraju da tako definiran konstrukt ne mjeri religiozno ponašanje već motivaciju za određeno ponašanje, dok drugi smatraju kako se ekstrinzičnu i intrinzičnu varijablu može shvatiti kao osnovne varijable ličnosti (Donahue, 1985). Međutim, daljnja su istraživanja sve više podupirala pretpostavku da je fenomen religioznosti višedimenzionalan konstrukt. Najznačajniji utjecaj u tome imao je rad Glocka i Starka. Oni su, 1962. godine, predložili višedimenzionalnu skalu koja se sastojala od pet univerzalnih dimenzija: ideološka (religijska vjerovanja), iskustvena (religiozni osjećaji), ritualna (religijska praksa), intelektualna (religijsko znanje) i posljedična (efekti religije). Ni ovaj pristup nije bio oslobođen od kritika. Iako su sve više istraživanja podupirala tezu da je religioznost konstrukt koji se sastoji od nekoliko međusobno zavisnih varijabli, postojali su istraživači koji su te rezultate dovodili u pitanje. Unatoč prigovorima, njihov model i danas služi kao polazišni okvir u empirijskim istraživanjima religioznosti, a nalazi se i u teorijskoj podlozi mjernog instrumenta koji se koristio u ovom istraživanju. Prema tome, dimenzije će biti detaljnije pojašnjene.

Ideološka dimenzija označava odnos pojedinca prema nekom višem biću, a može se odnositi i na kompleks dogmi ili vjerskih istina unutar neke religije. Sadržaj i opseg vjerovanja ovisi od religije do religije, ali se može razlikovati i unutar iste religijske tradicije. Postoje teškoće u mjerenju ove dimenzije jer ne daje odgovor na pitanje što je osoba usvojila socijalizacijom, a što je osobno iskustva. U tu svrhu, potrebno je istu promatrati u kontekstu ostalih dimenzija, posebice religioznog iskustva.

Iskustvena dimenzija podrazumijeva postizanje i doživljavanje različitih religioznih osjećaja. Ti se osjećaji mogu kretati u kontinuumu od straha do ushićenosti, time obuhvaćajući sva emotivna stanja i osjećaje koji pojedinca povezuju s religijom.

Ritualna dimenzija obuhvaća sve vrste osobnih i javnih pobožnosti preko kojih pojedinac izražava vlastitu vjeru i pripadnost religijskoj skupini. Neka obilježja ove dimenzije

su: sudjelovanje u religijskim obredima, čitanje religijskog štiva, meditacije nad svetim knjigama, osobne i zajedničke molitve i sl. Postoje razlike među ljudima u prakticiranju religioznih obreda. Neki iste prakticiraju iz osjećaja dužnosti koji se javlja zbog usvojenih socijalističkih mehanizama i tradicionalnih kulturoloških normi, a neki iz osobnog uvjerenja. Na pitanje koliko je osoba uistinu religiozna, ova dimenzija neće dati siguran odgovor zbog navedenog razloga. Zato, prilikom interpretacije rezultata, valja o tome voditi računa. Međutim, neizbježno je uzeti ovu dimenziju u obradu jer se vanjsko religijsko izražavanje ne može shvatiti bez osobnih religijskih iskustava, i obrnuto.

Intelektualna dimenzija se odnosi na poznavanje sadržaja vjere, njezinih načela i svetih spisa. Glock u ovu dimenziju uključuje različite varijable poput znanje o porijeklu i povijesti vlastite religije, o činjenicama vezane uz svoju religiju, kritičko mišljenje prilikom čitanja religijske literature i drugo. Međutim, kao i u prethodnoj dimenziji, poznavanje religije nije siguran znak nečije religioznosti, ali ju je važno mjeriti jer ne postoji autentična religioznost bez posjedovanja određenog znanja o vlastitoj vjeri.

Posljedična dimenzija govori o utjecaju vjere na svakidašnji život pojedinca. Ova se dimenzija usmjerava na otkrivanje autentično religiozne osobe. Karakteristika kod iskreno religiozne osobe jest ta da su sva njena ponašanja i stavovi nadahnuti njenom religioznošću odnosno religioznim iskustvom. Religioznu osobu ne možemo prepoznati po tome ponaša li se moralno ili ne jer se i nereligiozna osoba može ponašati moralno. Prema tome, ponašanja se ne mogu dijeliti kao isključivo religiozna ili nereligiozna. Iz tog razloga, važno je ovu dimenziju promatrati u kontekstu prethodne četiri kako bi se moglo zaključiti proizlaze li određena ponašanja i stavovi iz religioznog iskustva, prakse, znanja i uvjerenja ili ne (Glock i Stark, 1962).

U početku se smatralo kako su navedene dimenzije nezavisne jedna o drugoj, no istraživanja su pokazala kako je ideološka dimenzija odnosno dimenzija vjerovanja najbolji samostalni prediktor ostalih dimenzija te da predstavlja svojevrstu jezgru religioznosti (Glock i Stark, 1966; prema Ćorić, 1998).

Neka istraživanja religioznosti

Dosadašnja su se istraživanja najviše usmjeravala na religioznost mladih te potvrđivala kako postoji obrnuto proporcionalan odnos između religioznosti i antisocijalnih ponašanja. Sukladno tomu, rezultati jednog longitudinalnog istraživanja su pokazali kako je religioznost negativno povezana s delikventnim ponašanjem, neovisno o sociodemografskim varijablama

poput dobi, rase, mjesta stanovanja te materijalnom statusu obitelji (Johnson, Jang, Larson i De Li, 2001). Osim toga, velik broj istraživanja pokazuje kako je religioznost negativno povezana s agresivnim ponašanjem (Shepperd, Miller i Tucker Smith, 2015), kriminalitetom (Brauer, Antonaccio i Tittle, 2013), zloupotrebom marihuane, alkohola, droga (Storch, Storch, Kovacs, Okun Welsh, 2003) te upuštanjem u seksualno rizična ponašanja (Neymotin i Downing-Matibag, 2011). Iako religije potiču na moralno življenje i djelovanje, odnos između religioznosti i antisocijalnog ponašanja nije tako jednostavan. Oblik i visina povezanosti ovisi o obilježjima delikventnog ponašanja, operacionalizacije konstrukata te o karakteristikama socijalne okoline. Unatoč tome što brojna istraživanja ukazuju na negativan odnos između tih varijabli poput gore navedenih, postoje studije koje takvu povezanost nisu pronašle (Hirschi i Stark, 1969).

Nadalje, intrinzična se religioznost pokazala kao pozitivno povezana s mentalnim zdravljem (Sanders i sur., 2015), altruizmom te prosocijalnim ponašanjem (Koenig, McGue, Krueger i Bouchard, 2007). Neki rezultati sugeriraju kako je intrinzična religioznost pozitivno povezana s osjećajem zadovoljstva životom, samopoštovanjem (Brlas, 2014), emocionalnom inteligencijom (Liu, 2010) te samokontrolom (Laird, Marks i Marrero, 2010; Shepperd, Miller i Tucker Smith, 2015). Također se visokoreligiozne osobe manje suočavaju s unutarnjim sukobima, frustracijama, strahovima (Brlas, 2014), depresijom te anksioznošću (Sanders i sur., 2015).

Religija u sebi nosi određeni sustav vrijednosti i načela koji u konačnici određuju pojedinčevo ponašanje, njegov odnos prema sebi i prema drugima. Poticanjem na altruizam i empatiju javlja se veći osjećaj za druge, razvija se emocionalna inteligencija te prosocijalno ponašanje. Autentično religiozan čovjek će se u svojoj svakodnevnici očitovati kao društveno odgovoran i integriran čovjek koji će rijetko kad pokazivati antisocijalna ponašanja (Ćorić, 1998). Prema tome, osobe koje su intrinzično religiozne trebale bi pokazivati i veću razinu samokontrole koja je, također, negativno povezana s agresivnošću kao i s mnogim drugim nepoželjnim ponašanjima. Više o samokontroli bit će u nastavku tekstu.

Samokontrola

Jedna od najkorisnijih vještina koje čovjek posjeduje jest sposobnost upravljanja vlastitih impulsa i odgovora na način da budu sukladni s vlastitim idejama, vrijednostima, očekivanjima i stavovima. Tu sposobnost zovemo samokontrola i ona nam omogućuje da

odolimo iskušenjima te postignemo dugoročne ciljeve (Baumeister, Vhos i Tice, 2007). Svaka vještina koja traži djelovanje samokontrole utječe na to kako će osoba i koliko upotrijebiti ostale kognitivne kapacitete. Samokontrola se sastoji od nekoliko vještina koje omogućuju da se ponašamo u skladu s postavljenim ciljevima, a to su kognitivna fleksibilnost, usmjerenost te kontrola impulsa. Kognitivna fleksibilnost označava sposobnost mijenjanja strategije ukoliko trenutna ne daje rezultate, dok se usmjerenost odnosi na inhibiranje nevažnih podražaja te održavanje fokusa na bitno. I posljednje, kontroliranje impulsa koje se odnosi na sposobnost suzdržavanja od vlastitih nagona i poriva.

Razvoj samokontrole kreće od najranije dobi čovjeka, od svega nekoliko mjeseci kad okreće glavu od podražaja koji mu ne odgovara, kroz razdoblje do treće godine kad razvoj samokontrole ovisi o pomoći roditelja te do šeste godine kad započinje uvježbavati kontroliranje impulsa, usmjeravati pažnju i biti strpljiviji u ostvarivanju svog cilja. Komponente samoregulacije se nastavljaju razvijati kroz djetinjstvo i adolescenciju. Iako još kao dijete pokazujemo neke naznake samokontrole, ona još uvijek nije potpuno razvijena, tek krajem adolescencije dijelovi mozga koji su zaslužni za samokontrolu dosežu svoju punu zrelost. Unatoč tome što se samokontrola razvija kroz čitavu mladost, ljudi se iste dobi uvelike razlikuju u stupnju njene razvijenosti. Razvoj samokontrole određen je složenom interakcijom bioloških, psiholoških i socijalnih faktora. Biološki faktori se odnose na gene vezane uz usmjerenu pažnju, ignoriranje distrakcija te kontrolu impulzivnosti koji su važne karakteristike samokontrole (prema Beaver i sur., 2009), dok socijalni faktori označavaju okolinu u kojoj je osoba odrastala. Prema jednoj od teorija samokontrole (Gottfredson i Hirschi, 1990; prema Vito i Higgins, 2013), najveći socijalni utjecaj u oblikovanju samokontrole imaju roditelji odnosno odgajatelji. Način na koji se oni odnose prema djetetu značajno će usmjeravati razvoj njegove samokontrole. Ako ga budu podržavali i poticali na samostalnost, prikladno reagirali na njegove potrebe, pravilno disciplinirali i uklanjali nepoželjna ponašanja ono će lakše usvojiti strategije samoregulacije. Takav odnos je karakterističan kad su dijete i roditelj sigurno privrženi jedno drugome što je, dokazano, dobar prediktor djetetove samokontrole (Tangney, Baumeister i Boone, 2004). I na kraju, na razvoj samokontrole utjecat će i temperament osobe odnosno njen uobičajeni način reagiranja na nove i nepoznate podražaje. Temperament osobe povezan je s izvršnim funkcijama koje su odgovorne za kontrolu misli i reakcija te usmjeravanje ponašanja prema željenom cilju. Osobe s razvijenijim kognitivnim procesima će lakše kontrolirati emocije, inhibirati impulse i postići samokontrolu (Gagne, 2017).

Neki istraživači na samokontrolu gledaju kao na mišić koji je kao i svaki sklon umaranju, ali se vježbanjem može ojačati. Budući da samokontrola uvelike utječe na kvalitetu života, postoje razlozi zašto je jačati (Baumeister, Vohs i Tice, 2007). Teorija konstrukcijske razine samokontrole pretpostavlja da se samokontrolu može vježbati preko razvijanja apstraktnog mišljenja koje podrazumijeva kategoriziranje informacija na višim razinama. Stoga, pretpostavlja da fokusiranje na konačni cilj i usmjeravanje vlastitog ponašanja prema ispunjavanju istog, umjesto gledajući na trenutno zadovoljstvo pomaže u postizanju veće samokontrole. Također navodi kako je potrebno izbjegavati razmatranje specifičnih detalja situacije te pokušavati uskladiti svoja ponašanja prema glavnom cilju. U prilog tome govori istraživanje u kojem su ispitanici s nižom razinom apstraktnog mišljenja pokazivali nižu razinu samokontrole u odnosu na one s visokom razinom apstraktnog mišljenja. Drugim riječima, sudionici koji su tijekom zadatka više mislili na sredstvo, a manje na željeni cilj, postizali su niže rezultate na skali samokontrole i obrnuto (Fujita, Trope, Liberman i Levi-Sagi, 2006).

Neka istraživanja samokontrole

Čovjekov uspjeh u životu značajno ovisi o njegovoj samokontroli. O tome svjedoči jedno od najpoznatijih istraživanja na tu temu. Eksperiment je poznat kao Marshmallow test u kojem su djeca dobila po jedan kolačić ispred sebe, a pri tome su imala dvije mogućnosti: prva je bila da odmah pojedu kolačić koji su dobili, ali onda neće dobiti drugi, a druga jest da pričekaju nekoliko minuta dok se istraživač vrati kako bi dobili još jedan kolačić kao nagradu za strpljivost. Djeca koja su pokazala više samokontrole su ona koja su strpljivo čekala kako bi dobila dva kolačića, a ne samo jedan. Kasnijim ispitivanjima se utvrdilo kako su ista djeca pokazivala veći uspjeh u različitim područjima života koja zahtijevaju samoregulaciju, kao što je bolji školski uspjeh, razvijenije sposobnosti u suočavanju sa stresnim situacijama, ne uzimanje droga i sl. (Mischel, Ebbesen i Raskoff Zeiss, 1972).

Rezultati dosadašnjih istraživanja najčešće govore o povoljnim ishodima samokontrole. Osobe koje posjeduju više samokontrole u odnosu na ostalu populaciju, imaju veći prosjek ocjena u školi, lakše se upisuju na fakultet te postižu bolji akademskih uspjeh (Duckworth, White, Matteucci, Shearer i Gross, 2016). Osim toga, iste osobe pokazuju veću empatiju prema drugima, spremnije su oprostiti te imaju kvalitetnije interpersonalne odnose (Tangney, Baumeister i Boone, 2004). Samokontrola je važna komponenta u ponašanjima poput rješavanja svakodnevnih zadataka, ispunjavanja obećanja te kontroliranju tjelesnih poriva. Slaba samokontrola može dovesti do višestrukih problema u pojedinčevom životu. Istraživanja

su pokazala kako je niska samokontrola povezana s povećanim konzumiranjem hrane (Fan i Jin, 2014), zlouporabom droga (López-Torrecillas, Peralta, Muñoz-Rivas i Godoy, 2003) i alkohola te upuštanjem u seksualno rizična ponašanja (Griffin, Scheier, Acevedo, Grenard i Botvin, 2012). Također, osobe s nižom samokontrolom sklonije su pušenju cigareta (Daly, Egan, Quigley, Deloney, i Baumeister, 2016), prekomjernom trošenju novaca (Strömbäck, Lind, Skagerlund, Västfjäll i Tinghög, 2017) te kriminalnim i antisocijalnim radnjama (Muraven, Rogarsky i Shmueli, 2006). Prema tome, nije iznenađujuće da je slaba samokontrola rizični faktor agresivnog i nasilnog ponašanja te da je negativno povezana s ljutnjom, hostilnosti i fizičkom agresijom (Kamaluddin, Shamff, Ofhmann, Ismail i Saat, 2016). Međutim, izrazito visoka samokontrola također ima svoje nedostatke. Neki istraživači navode kako je pretjerana kontrola impulsa povezana s opsesivno-kompulzivnim poremećajem te poremećajima prehrane (Carver i Scheier, 1981; prema Tangney, Baumeister i Boone, 2004).

Iz navedenog se može zaključiti kako je samokontrola vrlo važan čimbenik u gotovo svakom području našeg života. Ona se nalazi u podlozi naših kognitivnih i bihevioralnih funkcija te zbog toga ostavlja velike posljedice iza sebe. Posebno treba naglasiti njenu ulogu u predikciji agresivnog ponašanja o kojoj će biti više riječi u daljnjem tekstu. Kao što je već rečeno, veća razina samokontrole dovodi do manjeg broja agresivnih ispada pa je, prema tome, valja usavršavati radi postizanja što većih beneficija u osobnom i društvenom životu.

Agresivnost

Agresivno ponašanje definira se kao namjerno ponašanje koje ima za cilj nanijeti štetu ili povredu drugim osobama ili stvarima (Coie i Dodge, 1997). Taj postupak može biti fizički ili verbalni, može uspjeti u ostvarenju svoje namjere i ne mora, u svakom slučaju radi se o agresiji. Agresivno ponašanje relativno je stabilna osobina čiji razvoj kreće od ranog djetinjstva. Već se prvi oblici agresivnog ponašanja mogu primijetiti kod djeteta u dobi od jedne godine. Međutim, bihevioralna manifestacija agresije mijenja se u funkciji dobi što znači da se razvojem fizičkih, verbalnih i socijalnih vještina razvijaju i različiti oblici agresivnosti. U ranom djetinjstvu karakteristična je direktna fizička agresivnost, dok s razvojem verbalnih sposobnosti odnosno socijalne inteligencije dolazi do sve veće pojave indirektna agresije. U školskoj dobi, između ostalog, razvoj samoregulacije uzrokuje smanjenje ukupne razine agresivnosti, dok se u odrasloj dobi češće koriste verbalni i indirektni agresivni postupci. Općenito, stabilnost

agresivnog ponašanja raste u funkciji dobi te je veća za pojedince koji su ili izrazito agresivni ili izrazito neagresivni, u odnosu na one s prosječnom razinom agresije (Keresteš, 2002).

Budući da je agresivno ponašanje, u posljednje vrijeme, u sve većem porastu nije neobično što se njegovi oblici konstantno razvijaju, a načini izražavanja postaju sve savršenijima. Stoga, postoji mnogo kriterija po kojima se oni mogu razlikovati: prema uzrocima, oblicima manifestiranja, ishodima i sl. Ovdje će biti navedene samo neke od tih podjela.

S obzirom na ciljeve i ishode razlikujemo proaktivnu i reaktivnu agresiju. Reaktivna agresija vrsta je agresivnog ponašanja koja predstavlja reakciju na neki vanjski podražaj, ponašanje ili događaj. To može biti reakcija na provokaciju, prijetnju, frustraciju ili spriječenost u ostvarivanju cilja, a praćena je intenzivnim fiziološkim uzbuđenjem. Reaktivno agresivne osobe su nepovjerljive i oprezne prema drugima te često pokazuju neprijateljsku agresiju s velikim udjelom osvete. S druge strane, proaktivna agresija podrazumijeva planirano agresivno ponašanje kako bi se postigao neki cilj ili uspostavila dominacija nad drugima. Ona se javlja bez prisutnosti vanjskog podražaja te pod znatno slabijim fiziološkim uzbuđenjem, za razliku od reaktivne agresije. Osobe koje pokazuju takav oblik agresije često su mirne i samouvjerene te smatraju kako im agresivno ponašanje može biti od koristi (Coie i Dodge, 1997).

S obzirom na način manifestiranja agresije, dijelimo je na direktnu tj. otvorenu i indirektnu tj. prikrivenu. Direktna se odnosi na ona ponašanja koja otvoreno pokazuju namjeru u povrjeđivanju drugoga ili nanošenju neke štete, dok indirektna uključuju socijalno manipulativno ponašanje u kojem se pojedinac služi socijalnom strukturom kako bi povrijedio drugu osobu, zaobilazeći otvoren napad na istu osobu tako da ga okolina ne prepozna kao agresora.

Naposljetku, s obzirom na to prema kome je agresija usmjerena, razlikujemo izravnu i pomaknutu agresiju. Kako sama riječ govori izravna agresija karakterizira agresivno ponašanje koje je usmjereno prema izvoru frustracije, dok je pomaknuta usmjerena na objekte ili osobe koje predstavljaju supstituciju pravog izvora frustracije. Do premještanja agresije dolazi kad je osobi cilj agresije nepristupačan ili kad se boji što bi moglo slijediti nakon što bi prema njemu bio agresivan (prema Žužul, 1989).

Neka istraživanja agresivnosti

Fenomen agresivnost sve više zaokuplja pažnju istraživačima zbog njegovog širokog utjecaja na čovjeka i njegovu okolinu. Brojna istraživanja ukazuju kako je agresivno ponašanje

kod adolescenata dobar prediktor budućeg destruktivnog, antisocijalnog i kriminalnog ponašanja, konzumiranju drogi, alkohola te upuštanja u seksualno rizična ponašanja (Babore, Carlucci, Cataldi, Phares i Trumello, 2017). Sukladno tomu, agresivnost je negativno povezana sa samokontrolom. Stoga, što pojedinac posjeduje veću razinu samokontrole, to je manja vjerojatnost da će pribjeći agresivnom ponašanju. Brojna istraživanja potvrđuju kako je upravo slaba samokontrola jedan od ključnih faktora kriminalnog i antisocijalnog ponašanja (LaGrange i Silverman, 1999; Chui i Chan, 2014). Kako je religioznost pozitivno povezana sa samokontrolom tako je i negativno povezana sa agresijom (Shepperd, Miller i Tucker Smith, 2015). Nadalje, istraživanja kažu da agresivne osobe pokazuju poteškoće u reguliranju svojih emocija. To znači da je emocionalna inteligencija prediktor agresivnog ponašanja. Što osoba ima slabije razvijene sposobnosti identificiranja uzroka emocija to je vjerojatnije da će imati agresivne ispade (Bohnert, Crnic i Lim, 2003).

Mnoga istraživanja na području agresivnosti su ispitivala potencijalne razlike između muškaraca i žena. Kao što je i pretpostavljeno, ispitivanja su uzastopno potvrđivala postojanost takve razlike gdje muškarci postižu više rezultate na skali agresivnosti, a žene niže. Međutim, to ne znači da žene ne pokazuju agresivna ponašanja. Za razliku od muškaraca koji se češće služe otvorenom agresijom, žene su sklonije svoju agresivnost prikrivati. U otvorenoj agresiji žene osjećaju veću anksioznost i osjećaj krivnje, nego muškarci, zbog svjesnosti da se drugoj osobi nanijela bol te da postoji opasnost od počinitelja (Björqvist, 1994). Unatoč tim rezultatima, neka istraživanja govore o jednakoj agresivnosti kod muškaraca i žena, ali u određenim uvjetima. Na izrazito frustrirajuće situacije ili uvrede žene djeluju jednako agresivne muškarcima, dok u svakodnevnicu muškarci pokazuju veću razinu agresije (Bettencourt i Miller, 1996). Osim toga, do nepostojanja spolnih razlika dolazi i u situacijama gdje postoji slab nadzor okoline ili kad je osigurana anonimnost osobe (Parke i Slaby, 1983).

Nakon svega navedenog valja naglasiti da se agresivnost javlja od najranije dobi te da njezino javljanje ovisi o brojnim obiteljskim faktorima, utjecaju vršnjaka te karakteristikama ličnosti same osobe. Iako je stabilna u vremenu, može se mijenjati ukoliko to pojedinac uistinu želi na način da pokušava naučiti prikladne metode u rješavanju svojih problema.

Cilj, problemi i hipoteze

Cilj

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos religioznosti, samokontrole i agresivnosti, spolne razlike među njima te mogućnost predviđanja agresivnosti na temelju religioznosti i samokontrole.

Problemi

P1: Ispitati obilježja uzorka s obzirom na vjersku pripadnost i prakticiranje iste te razlike među tim skupinama u rezultatima koje postižu na skali agresivnosti.

P2: Ispitati spolne razlike s obzirom na religioznost, samokontrolu i agresivnost. Nadalje, ispitati razlikuju li se osobe s obzirom na razinu samokontrole u rezultatima koje postižu na skali agresivnosti i religioznosti.

P3: Ispitati doprinose religioznosti i samokontrole u objašnjenju agresivnosti te medijacijski učinak samokontrole u odnosu između religioznosti i agresivnosti.

Hipoteze

H1a: Najviše će biti pripadnika katoličke vjeroispovijesti te će najjače biti izražena obredna dimenzija religioznosti.

H1b: Osobe koje se smatraju pripadnicima određene vjeroispovijesti i koji istu aktivno prakticiraju postizat će niže rezultate na skali agresivnosti od osoba koje uopće ne prakticiraju svoju vjeru i onih koji se ne smatraju pripadnicima ni jedne vjere.

H2a: Postojat će spolne razlike s obzirom na religioznost, samokontrolu i agresivnost s tim da će žene u odnosu na muškarce postizati veće rezultate na skali religioznosti i samokontrole, a niže na skali agresivnosti.

H2b: Osobe s izrazito visokom razinom samokontrole u odnosu na osobe s izrazito niskom razinom samokontrole, postizat će veće rezultate na ukupnoj religioznosti.

H2c: Osobe s izrazito visokom razinom samokontrole, u odnosu na osobe s izrazito niskom razinom samokontrole, postizat će niže rezultate na ukupnoj agresivnosti.

H3a: Religioznost i samokontrola će biti statistički značajni negativni prediktori agresivnosti.

H3b: Samokontrola će biti statistički značajan medijator odnosa religioznosti i agresivnosti.

Metoda

Sudionici

U istraživanju su sudjelovali studenti i studentice Ekonomskog fakulteta u Osijeku. Ukupan uzorak obuhvaćao je 209 sudionika, od kojih je 133 (63.6 %) bilo ženskog odnosno 76 (36.4%) muškog spola. Raspon dobi se kretao od 20 do 38 godina ($M=21.57$, $SD=2.209$).

Instrumenti

Sociodemografske karakteristike sudionika ispitane su *Sociodemografskim upitnikom* koji je uključivao pitanja o spolu, dobi te vjerskom i materijalnom statusu ispitanika kao i o obrazovnom stupnju njihovih roditelja.

Za procjenu razine religioznosti koristio se *Upitnik religioznosti* (Ljubotina, 2004) koji je konstruiran na osnovu teorijskog modela Glocka i Starka. Ovaj upitnik mjeri tri dimenzije: religijska vjerovanja, religijske obrede te posljedice religioznosti na socijalno ponašanje. Dimenzija religijska vjerovanja ispituje vjerovanje u božansko, osobna religiozna iskustva te važnost vjere u životu pojedinca. Primjer čestice za ovu dimenziju: *Ponekad osjećam prisutnost Boga ili nekog Božanskog bića*. Nadalje, dimenzija religijski obredi mjeri bihevioralnu aktivnost vjernika s tim da obavljanje religijskih obreda može proizlaziti iz osjećaja dužnosti ili iz unutarnje motivacije. Primjer čestice na ovoj dimenziji: *Redovito odlazim u crkvu*. I zadnja dimenzija, posljedica religioznosti na socijalno ponašanje se odnosi na to koliko osoba primjenjuje vjerska načela u svakodnevnom životu, a primjer ove čestice glasi: *Odustao/la bih od crkvenog vjenčanja ukoliko bi to moj/a partner/ica zahtijevao/la*.

Upitnik se sastoji od 24 čestice po osam za svaku dimenziju, od kojih se ukupno dvije kodiraju obrnuto. Zadatak sudionika bio je da na skali odgovora od četiri stupnja (pri čemu 0 znači „potpuno netočno“, a 3 „potpuno točno“) procijene koliko se pojedina tvrdnja odnosi na njih. Ukupni rezultat formira se kao suma odgovora pri čemu viši rezultat ukazuje na veću razinu religioznosti. Najmanji mogući rezultat na svakoj subskali je 0, a najveći 24, dok se ukupni rezultat kreće od 0 do 72. Pouzdanost prve dimenzije religioznih vjerovanja izražene Cronbachovim alfa koeficijentom iznosi .92, pouzdanost dimenzije obredne religioznosti .90, a pouzdanost treće dimenzije posljedica na socijalno funkcioniranje iznosi .60.

Na uzorku u ovom istraživanju pouzdanost skale iznosila je za prvi faktor .96, za drugi faktor .87 te za treći faktor .86. Isto tako, dobivene korelacije između subskala u ovom

istraživanju bile su visoke: između dimenzije religioznih vjerovanja i obredne religioznosti iznosila je .80, dok je između dimenzije vjerovanja i dimenzije posljedice na socijalno funkcioniranje iznosila .74, a između obredne i posljedične dimenzije iznosila 0.67.

Kratka skala samokontrole (eng. *The Brief Self-Control Scale (BSCS)*, Tangney, Baumeister i Boone, 2004 – za potrebe ovog rada koristit će se prijevod koji je, sukladno s pravilima prevođenja upitnika, a za potrebe svoje disertacije napravio Željko Rakošec, dok su za potrebe ovog diplomskog rada napravljene dodatne prilagodbe: na česticama 7. i 8. riječ *samodisciplina* zamijenjena je s riječju *samokontrola*; čestice 9., 11. i 13. su pojednostavljene: *Uživanje i zabava ponekad su prepreka da završim započeti posao* zamijenjeno je s *Uživanje i zabava ponekad me sprječavaju da završim posao*; *Sposoban sam učinkovito raditi radi postizanja dugoročnih ciljeva* zamijenjeno je s *Sposoban sam učinkovito raditi kako bih postigao/la dugoročne ciljeve*; *Često djelujem ne razmisliši o svim mogućnostima* zamijenjeno je s *Često djelujem bez da sam prije toga razmislio/la o svim mogućnostima*) korištena je za mjerenje razine samokontrole odnosno sposobnosti upravljanja inicijalnim tendencijama tako da se prekinu neželjene aktivnosti ili suzdrži od njih. Upitnik se sastoji od 13 čestica od kojih se devet obrnuto kodira. Zadatak sudionika bio je da na skali odgovora od pet stupnjeva (pri čemu 1 znači „uopće se ne odnosi na mene“, a 5 „u potpunosti se odnosi na mene“) procijene koliko se svaka od tvrdnji odnosi na njih. Ukupni rezultat se računa kao prosjek odgovora na 13 čestica pri čemu viši rezultat ukazuje na bolju samokontrolu. Najmanji mogući postignuti rezultat je 13, a najveći 65. Pouzdanost ove skale kreće se u rasponu od .83 do .85. Na uzorku u ovom istraživanju iznosila je .76.

U svrhu procjene razine agresivnosti koristio se **Upitnik agresivnosti** (eng. *The Aggression Questionnaire (AQ)*, Buss i Perry, 1992; Rubić, 2013) koji mjeri četiri dimenzije agresivnosti: fizičku i verbalnu agresivnost, ljutnju i hostilnost. Primjer čestice za prvu dimenziju: *Bio/la sam toliko ljut/a da sam razbijao/la stvari*, za drugu dimenziju: *Moji prijatelji misle da se volim prepirati*, za ljutnju: *Ponekad se osjećam da ću eksplodirati kao bure baruta* te za hostilnost: *Ponekad osjećam da mi se ljudi smiju iza leđa*. Skala se sastoji od 29 čestica od kojih se dvije kodiraju obrnuto. Osim toga, postoji različit broj čestica za svaku dimenziju: devet čestica u dimenziji *fizička agresija*, pet u dimenziji *verbalna agresija*, sedam u dimenziji *ljutnja* i osam u dimenziji *hostilnosti*. Zadatak sudionika bio je da na skali odgovora od pet stupnjeva (pri čemu 1 znači „potpuno nekarakteristično za mene“, a 5 „potpuno karakteristično

za mene“) procijene koliko pojedina čestica opisuje njihova ponašanja i doživljaje. Ukupni rezultat se računa kao suma odgovora pri čemu viši rezultat ukazuje na veću razinu agresivnosti. Najmanji mogući rezultat je 29, a najveći 145. Pouzdanost tipa unutrašnje konzistencije ovog upitnika kreće se u rasponu od .72 do .89. Na uzorku u ovom istraživanju iznosila je .89.

Postupak

Prije provođenja istraživanja bilo je potrebno dobiti odobrenje za provedbu istraživanja od strane Etičkog povjerenstva, a na kraju i od dekana Ekonomskog fakulteta te u dogovoru s nastavnicima odrediti vrijeme njegova provođenja. Ispitivanje se provodilo grupno, na početku ili na kraju predavanja. Istraživanje je ukupno trajalo 15 minuta, a zadatak sudionika bio je ispuniti niz od četiri upitnika koji je uključivao *Sociodemografski upitnik*, *Upitnik religioznosti*, *Upitnik agresivnosti* te *Kratku skalu samokontrole*. Prije početka, sudionici su dobili opću uputu te im je objašnjena svrha provođenja istraživanja. Osim toga, rečeno im je kako je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno i anonimno odnosno da u bilo kojem trenutku mogu odustati od sudjelovanja te da će se dobiveni rezultati koristiti isključivo u istraživačke svrhe. Nakon mjerenja, prikupljeni podaci su uneseni u zajedničku bazu podataka te obrađeni pomoću SPSS programskog paketa za statističku obradu podataka.

Rezultati

Provjeravanje uvjeta za korištenje parametrijske statistike

Prije odabira statističkih postupaka za obradu rezultata ispitani su preduvjeti za korištenje parametrijskih testova. Kako bi se provjerio normalitet distribucije za dobivene podatke korišten je Kolmogorov-Smirnovljev test na svim primijenjenim upitnicima. Prema vrijednostima spomenutog testa utvrđeno je da rezultati na pojedinim skalama i subskalama statistički značajno odstupaju od normalnog raspršenja rezultata. Međutim, Kolmogorov-Smirnovljev test se često smatra iznimno osjetljivom mjerom normaliteta jer kod velikih uzoraka može pokazivati statistički značajno odstupanje rezultata od normalne distribucije onda kada su ta odstupanja vrlo mala (Field, 2009). Iz tog razloga, u obzir su uzeti koeficijenti asimetričnosti i spljoštenosti koji se, također, smatraju kao jedna od mjera normaliteta. Dakle, ukoliko se koeficijent asimetričnosti kreće u rasponu od ± 3 , a koeficijent spljoštenosti ± 10 ,

distribucija se smatra normalnom (Kline, 2005). Budući da se vrijednosti ispitanih varijabli nalaze u zadanim rasponima, ovaj se kriterij smatra ispunjenim.

Također, provjerila se homogenost varijanci svih varijabli pomoću Levenovog testa. Dobiveni rezultati su ukazali na postojanje homoscedasticeta. Budući da su svi rezultati izraženi na omjernoj ljestvici te da su preduvjeti o nezavisnosti mjerenja ispunjeni, opravdano je koristiti parametrijsku analizu. U daljnjoj obradi rezultata korišten je t-test za velike nezavisne uzorke, Pearsonovi koeficijenti korelacije te hijerarhijska regresijska analiza.

Deskriptivna statistika

Najprije su se obradili sociodemografski podaci sudionika. Dobiveni podaci govore da većina sudionika materijalni status svoje obitelji procjenjuje prosječnim (76.1%) ili iznadprosječnim (17.7%), a najmanji je broj onih koji ga opisuju kao izrazito niskim (.5%) ili visokim (1.9%). Što se tiče obrazovanja roditelja, pokazalo se kako je najviše studenata čije su majke završile srednju školu (63.2%), a najmanje onih s nezavršenom osnovnom školom (1.9%). Slični podaci dobiveni su i kod obrazovanja očeva. Dakle, najviše je studenata čiji su očevi sa završenom srednjom školom (62.7%), a najmanje s nezavršenom osnovnom školom (.5%). Nadalje, većina sudionika se deklarira kao pripadnici katoličke vjeroispovijesti (93.78%), dok ih je manji broj onih koji nisu pripadnici niti jedne vjere (5.26%) ili su agnosticici (0.96%). Na pitanje o tome koliko aktivno prakticiraju svoju vjeru, odgovori sudionika su pokazali da najviše sudionika koji svoju vjeru ne žive uvijek aktivno (56.5%), dok je nešto manji broj njih koji je žive aktivno (21.1%) ili pripadaju određenoj vjeri, ali ju ne prakticiraju (17.7%), a najmanji broj onih koji nisu pripadnici niti jedne vjere (4.8%). Religiju kao važan aspekt u vlastitom životu smatra veći broj studenata (46.9%), dok je najmanje onih kojima je religija izrazito važna odnosno temeljna (15.3%) ili izrazito nevažna (10.5%).

Tablica 1. Rezultati deskriptivne analize na skalama religioznosti, samokontrole i agresivnosti

	M	SD	R _{min} (T _{min})	R _{max} (T _{max})
Religioznost	40.53	16.677	3 (0)	71 (72)
Samokontrola	39.49	7.378	19 (13)	61 (65)
Agresivnost	78.07	17.641	42 (29)	126 (145)

Legenda: M – aritmetička sredina, SD – standardna devijacija, R_{min} – postignuti minimalni rezultat, R_{max} – postignuti maksimalni rezultat, T_{min} – teorijski minimalni rezultat, T_{max} – teorijski maksimalni rezultat,

Nadalje, izračunati su parametri deskriptivne statistike za rezultate na skalama religioznosti, samokontrole i agresivnosti. U Tablici 1 je vidljivo kako su sudionici na svim navedenim skalama u prosjeku postizali umjerene vrijednosti što znači da su se većinom procjenjivali kao umjereno religiozni, samokontrolirani i agresivni. Iako se ni na jednoj skali nisu postigle teorijske minimalne i maksimalne vrijednosti, standardna devijacija ukazuje da postoji veliko raspršenje među tim rezultatima, osim na skali samokontrole gdje su rezultati najmanje odstupali od aritmetičke sredine.

Tablica 2. Osnovni deskriptivni podaci na subskalama Upitnika religioznosti

	M	SD	R _{min} (T _{min})	R _{max} (T _{max})
Dimenzija vjerovanja	13.77	7.244	0 (0)	24 (24)
Obredna dimenzija	16.57	5.555	0 (0)	24 (24)
Posljedična dimenzija	10.19	5.671	0 (0)	24 (24)

Legenda: M – aritmetička sredina, SD – standardna devijacija, R_{min} – postignuti minimalni rezultat, R_{max} – postignuti maksimalni rezultat, T_{min} – teorijski minimalni rezultat, T_{max} – teorijski maksimalni rezultat

Podaci prikazani u Tablici 2 pokazuju da su sudionici u prosjeku postizali najveći rezultat na dimenziji *obredna religioznost*, nešto manje na dimenziji *religijska vjerovanja*, a najmanje na dimenziji *posljedice religioznosti na socijalno funkcioniranje*. Na svakoj od navedenih subskala postignuta je teorijska minimalna i maksimalna vrijednost što ukazuje na veliko raspršenje rezultata. Međutim, standardna devijacija rezultata na obrednoj dimenziji je u odnosu na ostalim dimenzijama bila najmanja odnosno na toj su dimenziji sudionici davali najslabije odgovore.

Tablica 3. Osnovni deskriptivni podaci na subskalama Upitnika agresivnosti

	M	SD	R _{min} (T _{min})	R _{max} (T _{max})
Fizička agresija	21.00	7.093	9 (9)	39 (45)
Verbalna agresija	15.94	3.461	9 (5)	25 (25)
Ljutnja	19.42	5.728	8 (7)	34 (35)
Hostilnost	21.71	6.357	8 (8)	40 (40)

Legenda: M – aritmetička sredina, SD – standardna devijacija, R_{min} – postignuti minimalni rezultat, R_{max} – postignuti maksimalni rezultat, T_{min} – teorijski minimalni rezultat, T_{max} – teorijski maksimalni rezultat

U Tablici 3 su prikazani izračunati parametri deskriptivne statistike za rezultate na dimenzijama agresivnosti. Sudionici su, u prosjeku, postizali umjerene vrijednosti na svim subskalama, osim na dimenziji *fizička agresija* gdje su rezultati bili najniži. Najveće raspršenje rezultata se pokazalo na istoj dimenziji što znači da je tu bio najveći varijabilitet u odgovorima sudionika u odnosu na druge varijable, dok je najmanje odstupanje rezultata bilo na dimenziji *verbalna agresija*. Teorijski raspon rezultata ostvaren je jedino na subskali *hostilnost*. Detaljniji uvid u navedene podatke nalazi se u Tablici 3.

Razlika u postignutim rezultatima na skali agresivnosti s obzirom vjersku pripadnost te prakticiranje iste

Provedena je daljnja analiza podataka kako bi se provjerila postavljena istraživačka hipoteza (H1b) koja kaže da će osobe koje se smatraju pripadnicima neke vjere u odnosu na one koji ne pripadaju ni jednoj vjeri te osobe koje aktivno žive svoju vjeru u odnosu na one koji tu vjeru ne prakticiraju, postizati niže rezultate na skali agresivnosti. U tu svrhu koristio se t-test koji je pokazao da ne postoji statistički značajna razlika s obzirom na prakticiranje vjere ($t_{(79)} = .841$, $p > .05$) što znači da na ovom uzorku podjednaku razinu agresivnosti imaju osobe koje aktivno žive svoju vjeru i oni koji ju uopće ne prakticiraju. Nadalje, kako bi se ispitalo postoji li takva razlika između skupina s obzirom vjersku pripadnost korišten je neparametrijski test za dva nezavisna uzorka jer su veličine tih skupina izrazito nesrazmjerne ($N_{(\text{katolici})} = 196$, $N_{(\text{osobe koje nisu pripadnici ni jedne vjere})} = 11$). Mann Whitneyev U-test je pokazao kako ne postoji statistički značajna razlika među njima na skali agresivnosti ($z = -.318$, $p > .05$). Međutim, opravdano je sumnjati u tako dobivene rezultate zbog navedenog metodološkog nedostatka te pri donošenju bilo kakvog zaključka treba biti oprezan.

Spolne razlike s obzirom na religioznost, samokontrolu i agresivnost

Kako bi se provjerilo razlikuju li se statistički značajno rezultati muškaraca i žena s obzirom na religioznost, samokontrolu i agresivnost (H2a) proveden je t-test. Analiza je pokazala kako na ovom uzorku ne postoje spolne razlike na skali samokontrole ($t_{(207)} = .115$, $p > .05$) i na ukupnoj agresivnosti ($t_{(207)} = 1.188$, $p > .05$), što je suprotno od očekivanog. No, gledajući pojedinačno subskale agresivnosti, pokazalo se da postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena u izražavanju fizičke agresije ($t_{(207)} = 5.026$, $p < .05$) pri čemu su muškarci na toj varijabli postizali veći broj bodova, dok su žene u odnosu na muškarce

pokazivale veću sklonost prema ljutnji ($t_{(207)} = -2.117$, $p < .05$). Na varijablama verbalne agresije i hostilnosti nije pronađena takva razlika. Nadalje, kao što je pretpostavljeno, na skali religioznosti muškarci i žene su se statistički značajno razlikovali u ukupnom broju ostvarenih bodova ($t_{(207)} = -2.142$, $p < .05$), pri čemu su žene postizale veći rezultat. Na svim subskalama religioznosti (dimenzija vjerovanja $t_{(207)} = -2.276$, $p < .05$; obredna dimenzija $t_{(207)} = -2.696$, $p < .05$) žene su postizale značajno veći broj bodova, osim na posljedičnoj dimenziji ($t_{(207)} = -.765$, $p > .05$). Na kraju, može se zaključiti kako su, u ovom istraživanju na ukupnom rezultatu, žene religioznije od muškaraca, ali da se ne razlikuju od muškaraca u mjeri samokontrole ni agresivnosti.

Odnos religioznosti, samokontrole i agresivnosti

Tablica 4. Pearsonovi koeficijenti korelacije mjerenih varijabli

	UR	BSCS	AQ	UR1	UR2	UR3	AQ1	AQ2	AQ3	AQ4
UR	1	-.080	.139*	.934**	.883**	.882**	-.044	.103	.196**	.202**
BSCS		1	-.508**	-.098	-.044	-.066	-.315**	-.389**	-.527**	-.371**
AQ			1	.123	.117	.137*	.774**	.734**	.820**	.773**
UR1				1	.747**	.739**	-.087	.107	.189**	.209**
UR2					1	.664**	-.014	.113	.150*	.145*
UR3						1	-.005	.056	.187**	.186**
AQ1							1	.497**	.433**	.372**
AQ2								1	.596**	.400*
AQ3									1	.568**
AQ4										1

Legenda: UR – Upitnik religioznosti, BSCS – Kratka skala samokontrole, AQ – Upitnik agresivnosti, UR1 – dimenzija vjerovanja, UR2 – obredna dimenzija, UR3 – posljedična dimenzija, AQ1 – dimenzija fizička agresija, AQ2 – dimenzija verbalna agresija, AQ3 – dimenzija ljutnja, AQ4 – dimenzija hostilnost, * $p < .05$, ** $p < .01$

Kako bi se provjerile povezanosti među svim varijablama izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije koji su vidljivi u Tablici 4. Pregledom izračunatih koeficijenata povezanosti uočeno je kako je varijabla ukupne agresivnosti statistički značajno povezana s ostalim varijablama, dok se povezanost nije ostvarila između ukupne religioznosti i samokontrole. Kao što se moglo pretpostaviti, agresivnost je negativno povezana sa samokontrolom odnosno osobe koje su postizale veći rezultat na agresivnosti pokazale su niži stupanj samokontrole. Pored toga, proveo se t-test kako bi se usporedili ispitanici koji su

pokazivali iznimno visoku odnosno nisku samokontrolu na skali agresivnosti te potvrdilo da su osobe s izrazito niskom samokontrolom, u odnosu na one s izrazito visokom samokontrolom, sklonije agresivnom ponašanju ($t_{(103)}=7.750$, $p<.05$) i to u sve četiri dimenzije (fizička agresija $t_{(103)}=4.847$, $p<.05$; verbalna agresija $t_{(103)}=5.484$, $p<.05$; ljutnja $t_{(103)}=7.268$, $p<.05$; hostilnost $t_{(103)}=5.271$, $p<.05$). Prema tome, potvrdila se hipoteza 2c. Nadalje, daljnja analiza rezultata pokazala je kako ne postoji statistički značajna povezanost između samokontrole i ukupne religioznosti kao ni s njenim subskalama. Stoga se ni skupine s obzirom na iznimno visoku odnosno nisku samokontrolu nisu razlikovale na skali religioznosti ($t_{(103)}=.533$, $p>.05$) kao ni na njenim subskalama (dimenzija vjerovanja $t_{(103)}=.616$, $p>.05$; obredna dimenzija $t_{(103)}=.169$, $p>.05$; posljedična dimenzija $t_{(103)}=.642$, $p>.05$) tako da se odbacila hipoteza 2b. I na kraju, iako su rezultati pokazali da postoji statistički značajna pozitivna povezanost između religioznosti i agresivnosti, riječ je o vrlo slaboj korelaciji ($r=.139$, $p<.05$). Osim toga, kada se pogledaju korelacije između religioznosti i pojedinih subskala agresivnosti može se primijetiti kako se statistički značajne povezanosti pronalaze samo između religioznosti i ljutnje te religioznosti i hostilnosti, dok skala agresivnosti pokazuje statistički značajnu pozitivnu povezanost samo s jednom subskalom religioznosti, posljedičnom dimenzijom. U skladu s tim, sve dimenzije na skali religioznosti su slabo, ali značajno pozitivno povezane s istim varijablama agresivnosti odnosno s ljutnjom i hostilnosti. Pored toga, analiza je pokazala kako su se osobe koje su bile visoko na skali religioznosti u odnosu na one koji su postizali niže rezultate, procjenjivale agresivnije na ukupnom rezultatu ($t_{(104)}=-1.979$, $p=.05$) te na ljutnji ($t_{(104)}=-2.921$, $p<.05$) i hostilnosti ($t_{(104)}=-2.970$, $p<.05$). Gledajući prema subskalama religioznosti, pokazalo se da osobe s visokim rezultatima na dimenziji vjerovanja postižu veći rezultat na skali agresivnosti ($t_{(100)}=-1.993$, $p<.05$), dok se ostale razlike nisu pokazale statistički značajnima (obredna dimenzija $t_{(94)}=-1.950$, $p>.05$; posljedična dimenzija $t_{(105)}=-1.169$, $p>.05$). Zaključno, dobiveni podaci ukazuju kako sudionici u ovom istraživanju koji pokazuju veću razinu religioznosti (odnosno imaju visoke rezultate na dimenziji vjerovanja) imaju izraženiju ljutnju i veću razinu hostilnosti od onih koji su manje religiozni.

Predviđanje agresivnosti na temelju religioznosti i samokontrole

U svrhu provjeravanja doprinosa religioznosti i samokontrole u objašnjavanju agresivnosti provela se hijerarhijska regresijska analiza u dva bloka. Kriterijsku varijablu činila je skala agresivnosti, dok se religioznost kao prediktor nalazila u prvom bloku, a samokontrola

u drugom bloku. Mjera samokontrole bila je uključena u drugom koraku jer je više povezana s kriterijem nego varijabla religioznosti, na temelju čega se očekivao veći udio zajedničke varijance tog prediktora u odnosu na ranije dodani prediktor. No, prije tumačenja dobivenih rezultata valjalo je provjeriti jesu li zadovoljeni osnovni uvjeti za interpretaciju regresijske analize. Kako bi se to ispitalo provjereni su podaci o kolinearnosti odnosno tolerancija i faktor zasićenja varijance među prediktorima. Pravilo kaže: ukoliko je tolerancija prediktora veća od .2, a faktori zasićenja varijance iznose približno 1 za sve prediktore s tim da niti jedan nije veći od 10, može se zaključiti da ne postoji problem kolinearnosti (Field, 2009). Budući da su u ovom istraživanju navedeni kriteriji zadovoljeni, zaključuje se da multikolinearnost ne predstavlja problem. Osim toga, provjerile su se korelacije reziduala i ustanovilo se kako su oni također prihvatljivih vrijednosti odnosno Durbin-Watson kriterij se kretao u rasponu između 1 i 3, točnije iznosio je 2.117. Navedeno upućuje da su svi uvjeti ispunjeni te da je dopušteno interpretirati rezultate dobivene regresijskom analizom.

Tablica 5. Hijerarhijska regresijska analiza predviđanja ukupne agresivnosti i njenih subskala na temelju religioznosti i samokontrole

Model	Agresivnost	β	t	R	R^2	ΔR^2	F
1. korak	Religioznost	.139*	2.019	.139	.019	.019	4.075**
2. korak	Religioznost	.099	1.657				
	Samokontrola	-.500**	-8.354	.517	.267	.248	37.611**
Model	Fizička agresija	β	t	R	R^2	ΔR^2	F
1. korak	Religioznost	-.044	-.635	.044	.002	.002	.404
2. korak	Religioznost	-.070	1-053				
	Samokontrola	-.321**	-4.848	.323	.104	.102	11.974**
Model	Verbalna agresija	β	t	R	R^2	ΔR^2	F
1. korak	Religioznost	.103	1.497	.103	.011	.011	2.241
2. korak	Religioznost	.073	1.137				
	Samokontrola	-.383**	-5.963	.395	.156	.146	19.087**
Model	Ljutnja	β	t	R	R^2	ΔR^2	F
1. korak	Religioznost	.196**	2.871	.196	.038	.038	8.245**

2. korak	Religioznost	.155**	2.648				
	Samokontrola	-.514**	-8.799	.549	.301	.263	44.359**
Model	Hostilnost	β	t	R	R^2	ΔR^2	F
1. korak	Religioznost	.202**	2.970	.202	.041	.041	8.819**
2. korak	Religioznost	.174**	2.723				
	Samokontrola	-.357**	-5.603	.409	.168	.127	20.751**

Legenda: β – beta koeficijent, t – t-test, R^2 – koeficijent multiple determinacije, ΔR^2 – promijenjeni koeficijent determinacije, F – omjer varijanci, * $p < .05$, ** $p < .01$

U Tablici 5 prikazani su rezultati hijerarhijske regresijske analize. Rezultati upućuju da je religioznost u prvom koraku regresijske analize statistički značajno objasnila samo 1.9% varijance agresivnosti, dok je uključivanjem varijable samokontrole u drugi blok objašnjeno je dodatnih 24.8% varijance kriterija. Samokontrola se pokazala statistički značajnim negativnim prediktorom agresivnosti, što ide u prilog postavljenoj hipotezi. Prema tome, osobe koje imaju jaču samokontrolu rjeđe će se upuštati u agresivna ponašanja. Međutim, uključivanjem samokontrole u drugom koraku, skala religioznosti više nije bila statistički značajan pozitivan prediktor agresivnosti što bi moglo ukazivati na postojanje medijacijskog učinka samokontrole na odnos između religioznosti i agresivnosti. Kako bi se to provjerilo koristila se Baron i Kennyjeva metoda za ispitivanje medijacije koja nije potvrdila tu pretpostavku što znači da se hipoteza 3b odbacila. Zaključno, ovaj model je ukupno objasnio 26.7% od ukupne varijance kriterija agresivnosti.

Osim toga, dodatno su provedene i hijerarhijske regresijske analize po svim dimenzijama agresivnosti. Kriterijsku je varijablu svaki puta činila neka od dimenzija na skali agresivnosti, dok se kao prediktorska varijabla religioznost uključivala u prvi korak, a samokontrola u drugi jer je mjera samokontrole u odnosu na mjeru religioznosti, u većoj mjeri bila povezana s kriterijem. Pri ispitivanju predviđanja kriterija *fizička agresija* i *verbalna agresija*, model se pokazao kao statistički neznačajan. Međutim, u oba se slučaja samokontrola pokazala kao značajan negativan prediktor te je uspjela objasniti 10.2% varijance kriterija *fizička agresija* i 14.6% varijance kriterija *verbalna agresija*. Nadalje, kad je dimenzija *ljutnja* činila kriterijsku varijablu, religioznost je objasnila 3.8%, a samokontrola 26.3% od ukupne varijance istog kriterija. Religioznost je ostala značajan pozitivan prediktor i nakon uključivanja mjere samokontrole. Ovaj je model ukupno objasnio 30.1% varijance kriterija *ljutnja*. Konačno, religioznost je objasnila 4.1% varijance kriterija *hostilnost*, dok je samokontrola objasnila

12.7%. I u ovom slučaju, uključivanjem mjere samokontrole, religioznost je i dalje ostala značajan pozitivan prediktor kriterija. Ovim modelom je ukupno objašnjeno 16.8% varijance kriterija *hostilnost*. Dakle, može se primijetiti kako se najviše varijance objasnilo kad je kriterijsku varijablu činila dimenzija *ljutnja* pri čemu veći udio objašnjavala skala samokontrole. Važno je spomenuti kako religioznost nije bila povezana s dimenzijama *fizička* i *verbalna agresija* te iz tog razloga nije ni mogla objasniti varijance navedenih kriterija, dok je u druga dva slučaja objašnjavala izrazito mali postotak varijance kriterija *ljutnja* i *hostilnost* zbog slabe povezanosti s istima.

Rasprava

Ovim istraživanjem nastojalo se ispitati odnos religioznosti, samokontrole i agresivnosti, spolne razlike među njima te mogućnost predviđanja agresivnosti na temelju religioznosti i samokontrole. S obzirom na rezultate prethodnih istraživanja očekivale su se statistički značajne negativne povezanosti agresivnosti s religioznosti i samokontrolom, dok se očekivala značajna pozitivna povezanost religioznosti sa samokontrolom. To bi značilo da osobe koje su sklonije agresivnom ponašanju su manje religiozne ili nereligiozne te da imaju slabiju samokontrolu u odnosu na osobe koje pokazuju manje agresivno ponašanje. Isto tako, pretpostavilo se da će osobe koje imaju čvrstu samokontrolu vjerojatnije biti visoko religiozne i obrnuto. Osim toga, očekivano je da će samokontrola i religioznost statistički značajno negativno predviđati agresivnost te da će samokontrola biti medijator odnosa između religioznosti i agresivnosti.

Najprije su se ispitale karakteristike uzorka s obzirom na njegovu vjersku pripadnost. Rezultati pokazuju da su gotovo svi sudionici pripadnici katoličke vjeroispovijesti (93.78%), dok je manji broj onih koji nisu pripadnici niti jedne vjere s tim da nijedan sudionik nije bio pripadnik neke druge vjerske skupine. Spomenuti rezultati su u skladu s prethodim istraživanjima o religioznosti u Hrvatskoj (Črpić i Kušar, 1998; Marinović Jerolimov, 2004; Ančić i Puhovski 2011). Činjenica jest da je Hrvatska religiozna zemlja te da ju primarno čine katolici što potvrđuju i popisi stanovništva iz 2001. te 2011. godine. Ta brojka ide čak preko 85%. Gledajući unatrag, već je osamdesetih godina započeo sve veći porast katoličanstva, ali i pravoslavlja. Tada ih je od ukupnog broja stanovništva bilo otprilike 60-70%, a sredinom 90-tih godina prošlog stoljeća taj se postotak popeo na oko 90% te se kao takav zadržao i do danas (Vrcan, 2000; prema Ančić i Puhovski, 2011).

Daljnja analiza rezultata je pokazala da su u prosjeku sudionici najviše rezultate postizali na *obrednoj* dimenziji religioznosti, nešto manje na dimenziji *vjerovanja*, a najmanje na dimenziji *posljedice religioznosti na socijalno funkcioniranje*, što bi značilo da ih većina najviše drži do obavljanja religioznih rituala i obreda. Budući da je katoličanstvo toliko dugo prisutno unutar hrvatskog naroda, mnogi su se blagdani i vjerski obredi počeli shvaćati kao dio običaja, tradicije. Stoga, religioznost, u ovom slučaju, možemo promatrati kao posljedicu socijalizacije gdje su ljudi primarno preko svoje obitelji i bližeg kruga ljudi usvojili neke elemente religioznosti kao dio obiteljske tradicije te kao tradicije i običaja okoline u kojoj žive (Bahtijarević, 1985; prema Marinović Jerolimov, 2004). Obredna dimenzija religioznosti ne daje odgovor na pitanje koliko je netko uistinu religiozan ili ne, radije se usmjerava na to koliko osoba prakticira obrede svoje vjerske zajednice odnosno prakticira li ih uopće. Kao što je već navedeno, razlog zašto netko prakticira vjeru i daje na važnosti određenim religijskim blagdanima i obredima ne proizlazi uvijek iz intrinzične motivacije, već može proizlaziti iz određenog stupnja osjećaja dužnosti. Taj osjećaj označava ekstrinzičnu motivaciju odnosno motiviranost koja se javila zbog usvojenih socijalističkih mehanizama i tradicionalnih kulturoloških normi. Samo upražnjavanje religijskih obreda ne govori o tome koliko osoba drži do onoga što Crkva naučava. Stoga, ne iznenađuje da čak i osobe koje ne prakticiraju svoju vjeru žele obilježiti svoje važne životne trenutke unutar vjere kojoj pripadaju bilo to vjerskom potvrdom, obredom ili sakramentom, poput vjenčanja u crkvi, sahrane praćene sv. misom i sl. (Črpić i Kušar, 1998). Prema tome, potvrđuje se postavljena hipoteza 1a.

Nadalje, iduća hipoteza (H1b) je pretpostavljala da će osobe koje se smatraju pripadnicima neke vjere u odnosu na one koji ne pripadaju ni jednoj vjeri te osobe koje aktivno žive svoju vjeru u odnosu na one koji tu vjeru ne prakticiraju, postizati niže rezultate na skali agresivnosti. Takav rezultat se očekivao jer su istraživanja pokazivala kako su manje religiozniji mladi skloniji agresivnom ponašanju (Salas-Wright, Vaughn, Maynard, 2014; Koenig, McGue, Krueger i Bouchard, 2007). Međutim, u ovom istraživanju to nije potvrđeno. No prije interpretacije rezultata potrebno je naglasiti kako su među skupinama s obzirom na pripadnost vjere postojale velike razlike u broju sudionika odnosno uzorci su se značajno razlikovali po veličini. Stoga, opravdano je sumnjati u dobivene rezultate. Nadalje, iako je postojao podjednak broj sudionika kod onih koji su se na pitanje o prakticiranju vjere procijenili kao aktivnim odnosno neaktivnim vjernicima, među njima nije postojala statistički značajna razlika na skali agresivnosti. Ipak, detaljnije rezultate je dao *Upitnik religioznosti*. Ispitujući povezanost između religioznosti i agresivnosti, pokazalo se kako postoji značajna međusobna

pozitivna povezanost što je drugačije od istraživanja koji konzistentno pronalaze obrnutu korelaciju (Shepperd, Miller i Tucker Smith, 2015; Brauer, Antonaccio i Tittle, 2013). U skladu s tim, vodeće religije, između ostalog, promiču opraštanje i ljubav prema bližnjem odnosno ističu važnost različitih moralnih vrijednosti pa bi, stoga, uvažavanje svega što vlastita religija naučava i pokušavanje da se tako uistinu živi trebalo doprinijeti manjoj agresivnosti prema sebi i drugima. Međutim, postoji manji broj istraživanja koji nisu pronašli takvu povezanost između tih skala (Burkett i White, 1974; Hirschi i Stark, 1969). Na pitanje zašto nije pronađena razlika između vjernika i nevjernika te onih koji vjeru prakticiraju i onih koji ju ne žive može se objasniti teorijom koju su postavili Stark, Kent i Doyle (1982). Naime, budući da neki istraživači nisu postigli jednoznačne rezultate tražio se način kako ih objasniti. Navedeni autori su postavili *hipotezu moralne zajednice* koja pretpostavlja da utjecaj religije na ponašanje primarno ovisi o zajednici u kojoj osoba živi. U visoko religioznim zajednicama postojat će veći utjecaj religije na ponašanje pojedinca. Dakle, što je vjersko ponašanje u zajednici prihvatljivije to će ona imati veći utjecaj u inhibiranju agresivnosti, dok u visoko sekulariziranim zajednicama neće postojati razlika između religioznih i nereligioznih u antisocijalnim ponašanjima.

U objašnjavanju dobivene značajne pozitivne povezanosti između religioznosti i agresivnosti u ovom istraživanju, najprije treba uzeti u obzir činjenicu da se radi o iznimno slaboj korelaciji te da je bez kontrole drugih varijabli u prvom koraku objasnila tek 1,9% od ukupne varijance kriterija, dok je uključivanjem varijable samokontrole prestala biti značajna. Također, kako bi se dobio bolji uvid u navedene rezultate proveo se t-test koji je pokazao da na skali agresivnosti postoji statistički značajna razlika između osoba koje su visoko i nisko na skali religioznosti, u smislu da su religioznije osobe pokazivale veću razinu agresije. No, zaključak da će religioznije osobe biti agresivnije treba uzimati s oprezom jer se radi o graničnoj značajnosti. Postoji nekoliko mogućih razloga za ovakav rezultat. Jedan od njih može biti utjecaj vjere na samoprocjenu onih koji su se pokazali kao vrlo religiozni. Katolička Crkva svoje vjernike uči u preispitivanju svog ponašanja prema sebi i drugima, posebice prilikom sakramenta ispovijedi. To može, kod religioznijih u odnosu na manje religiozne, dovesti do veće senzibilnosti prilikom procjenjivanja svog ponašanja, ali i boljeg prisjećanja na situacije u kojima je osoba loše postupala odnosno do boljeg introspektivnog uvida u vlastita ponašanja (Živković i Vuletić, 2007; prema Brlas, 2014). U prilog tome govori dobivena značajna razlika na skali agresivnosti između osoba koje su bile visoko odnosno nisko na dimenziji vjerovanja, u smislu da su se osobe s visokim rezultatima na spomenutoj subskali procjenjivali agresivnije.

Dimenzija vjerovanja odnosno duhovnosti govori o važnosti vjere u životu pojedinca te o prisutnosti religijskih iskustava što znači da je u kontekstu Allportove dihotomije ovaj aspekt primarno intrinzično motiviran. Stoga je moguće da su tijekom ispunjavanja *Upitnika agresivnosti* religioznije osobe ocjenjivali svoje ponašanje strože i/ili preciznije u odnosu na manje religiozne. To bi moglo značiti da su u ovom uzorku manje religiozni neke svoje postupke umanjivali, zanemarili ili nisu davali na težini nekim učinjenim postupcima. Međutim, promatrajući pojedinačne korelacije između ukupne religioznosti i subskala agresivnosti pokazalo se kako je religioznost statistički značajno pozitivno povezana samo s ljutnjom i hostilnosti, ali ne i s fizičkom i verbalnom agresijom što može dovesti do druge interpretacije rezultata, ali najprije treba naglasiti da se i ovdje radi o vrlo slabim korelacijama (ljutnja $r=.196$; hostilnost $r=.202$, $p<.05$). Dakle, rezultati govore da u ovom istraživanju religioznije osobe pokazuju izraženiju ljutnju i hostilnost, no da se dobro suzdržavaju na izražavanju agresije prema van. Ljutnja u ovom upitniku označava emocionalnu pobuđenost nakon doživljene frustracije, dok je hostilnost opisana kao sumnjičavost prema drugima te kao percepcija doživljene nepravde. Ove dimenzije govore o osjećajima koje osoba proživljava te o njejoj percepciji svakodnevnih događaja zbog toga taj podatak može govoriti o nekim drugim karakteristikama ovog uzorka, primjerice o određenoj crti ličnosti, većoj senzibilnosti ili načinu suočavanja s problemima. S druge strane, religija može na neki način opravdati agresivno ponašanje u situacijama kad su ugrožene vrijednosti i istine na kojima se ona temelji. Općenito, kad je čovjek napadnut zbog određenih karakteristika vlastitog identiteta bilo vjere, nacionalnosti, rase i sl., u njemu raste osjećaj ljutnje i želja da se obrani. Stoga, u takvim situacijama religiozna osoba moralno opravdava agresiju koju osjeća u sebi, ali i nagon da obrani ono što je dio njegovog identiteta. Budući da vodeće religije uče kako se treba suzdržavati od fizičke i verbalne agresije, religiozne osobe takva ponašanja češće izbjegavaju, što je potvrđeno i u ovom istraživanju. Međutim, zato ostaje snažnija emocionalna uzbuđenost i sumnjičavost prema drugima za razliku od osoba koje su manje religiozne ili su nereligiozne.

Sljedeća hipoteza je ispitala spolne razlike s obzirom na religioznost, samokontrolu i agresivnost (H2a). Ovo je istraživanje potvrdilo spolne razlike na području religioznosti, međutim ne i na području samokontrole i agresivnosti. Rezultati su pokazali da su žene u odnosu na muškarce postizale veći broj bodova na ukupnoj religioznosti. Taj je nalaz u skladu s rezultatima prethodnih istraživanja koji svjedoče da su žene religioznije od muškaraca (Črpić i Kušar, 1998; Salas-Wright, Tirmazi, Lombe i Nebbitt, 2015). Istraživanja su dosljedno utvrđivala kako žene više idu u crkvu, češće se mole, čitaju Bibliju te imaju više religioznog

iskustva (Miller i Hoffman, 1995; Argyle i Beit-Hallahmi, 1975). Nadalje, kao što je već spomenuto, spolne razlike nisu pronađene na skali agresivnosti što ne ide u prilog prijašnjim istraživanjima koji su pronašli veću razinu agresivnosti u muškaraca (Buss i Perry, 1992; Datta i Firdoush, 2012). Međutim, neka istraživanja govore kako se muškarci i žene često ne razlikuju na ukupnoj agresivnosti, već da razlike postoje u vrsti agresije koju primjenjuju (Björkqvist, 1994). Kako bi se to provjerilo provedena je analiza na svim subskalama te je utvrđeno da ipak postoje neke spolne razlike odnosno da muškarci postižu veći rezultat na fizičkoj agresiji, a žene na ljutnji. Druge spolne razlike nisu pronađene. Isti su se rezultati pronašli na nekoliko različitih studija (Buss i Perry, 1992; Santisteban, Alvarado i Recio, 2007; Reyna, Lello, Sanchez i Brussino, 2011). Poznato je da muški spol fizički agresivniji što se može objasniti različitim biološkim i socijalnim činiteljima. Jedno od objašnjenja leži u muškom spolnom hormonu, testosteronu, ali i tjelesnoj snazi koji pridonose većoj spremnosti muškaraca da u određenoj situaciji primjene fizičku agresiju (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Drugo, prema teoriji socijalnih uloga muškarci tijekom djetinjstva uče kako je prihvatljivo za njihov spol da su grublji, snažniji, dominantniji te da se toleriraju i poneki fizički okršaji među vršnjacima, dok su žene učile kako su takva ponašanja za njihov spol neprihvatljiva (Eagly, 1987; 1997; prema Archer 2004). Prema tome, budući da su žene naučile ne pokazivati svoju agresiju prema van, zadržale su je za sebe. Osim toga, žene su emotivnije i osjetljivije od muškaraca što može pridonijeti da jače doživljavaju neke stvari i na kraju dovesti do veće razine ljutnje koju nisu, kao muškarci izrazili fizičkom agresijom. Budući da muškarci i žene različito procjenjuju vjerojatne posljedice agresivnog djelovanja tako i koriste različite strategije kojom mogu postići maksimalni učinak uz minimalni rizik (prema Björkqvist, 1994). Prema tome, žene se češće priklanjaju indirektnoj agresiji, a manje direktnoj jer u odnosu na muškarce za njih taj odabir uključuje manje rizika. Ipak, u objašnjenju ovih rezultata treba uzeti u obzir da je u ovom uzorku dvostruko veći broj žena nego muškaraca prema tome nije potpuno opravdano uspoređivati ove populacije. Osim toga, navedeni razlog je, također, mogao utjecati na isti rezultat koji se dobio na skali samokontrole. Naime, kriminološka teorija samokontrole pretpostavlja da je glavni čimbenik kriminalnog i impulzivnog ponašanja nedostatak samokontrole, a budući da se u antisocijalna ponašanja nešto češće uključuje muški spol, očekivana je spolna razlika na toj varijabli (Chapple, Vaske i Hope, 2010; Nakhaie, Silverman i LaGrange, 2000). Međutim, postojeći rezultati su nekonzistentni. Neke studije nisu pronašle nikakvu razliku u samokontroli između muškaraca i žena (Kurman, 2001; Razeih, Reza i Saeid, 2013), dok neka pokazuju čak obrnute rezultate, u korist muškaraca (Wang, Fan, Tao i Gao, 2017).

Iduće hipoteze su pretpostavljale kako će osobe koje postižu veći rezultat na samokontroli imati niže rezultate na skali agresivnosti (H2c), a veće na skali religioznosti (H2b). Odnos između samokontrole i agresivnosti pokazao se statistički negativnim, što potvrđuju razne teorije i istraživanja (Chui i Chan, 2014; Blackwell i Piquero, 2005). Samokontrola je bila statistički značajno negativno povezana sa skalom agresivnosti kao i sa svim njenim subskalama. Osobe koje su bile nisko na skali samokontrole u odnosu na one koji su postizali visoke rezultate na istoj skali, su postizali veće vrijednosti na upitniku agresivnosti (na ukupnom rezultatu i na svim pojedinim dimenzijama). Prema spomenutoj teoriji, općoj teoriji kriminaliteta koju su postavili Gottfredson i Hirschi (1990; prema Kuhn i Laird, 2013) svaka osoba ima kapacitet da se upusti u društveno neprihvatljiva ponašanja. Međutim, to je određeno razinom kontrole koju osoba ima nad sobom, što znači da osobe koje imaju slabiju samokontrolu pokazuju veću sklonost prema antisocijalnim ponašanjima, dok oni s jačom samokontrolom pokazuju obrnuto. Samokontrola se razvija u ranom djetinjstvu preko roditeljskog utjecaja. Kako bi dijete razvilo dobru samokontrolu, roditelj mora reagirati prikladnom posljedicom kad ono pokaže neko nepoželjno ponašanje. Ukoliko roditelj konzistentno propušta adekvatno nadzirati svoje dijete, ono neće razviti dobru samokontrolu te će se češće upuštati u antisocijalna i agresivna ponašanja. Još jedna teorija koja govori u prilog da je samokontrola ključan čimbenik u suzbijanju nepoželjnih ponašanja je teorija socijalne kontrole. Ona kaže kako ljudski odnosi, vrijednosti, vjerovanja i norme pridonose većoj samokontroli kod ljudi u smislu da ne žele prekršiti određene propisane zakone (Nye, 1958; prema Ngo Paternoster, Curran i MacKenzie, 2011).

Na temelju prethodnih istraživanja, očekivala se statistički značajna povezanost između samokontrole i religioznosti. Pretpostavljalo se da će osobe koje postižu veći rezultat na skali religioznosti postizati veći rezultat i na ukupnoj religioznosti. No, na ovom se uzorku nije dobio takav nalaz. Nije postojala statistički značajna razlika između osoba s izrazito visokom i izrazito niskom samokontrolom na skali religioznosti, ali ni na njenim subskalama što znači da se odbacila hipoteza 2b. Religioznost se obično povezuje s boljom samokontrolom (McCullough i Willoughby, 2009; Shepperd, Miller i Tucker Smith, 2015; Desmond, Ulmer i Bader, 2013), jer većina vodećih religija promiču tu vrlinu i to na nekoliko načina. Vjerske skupine mogu poticati nadziranje vlastitog ponašanja u želji da se bude što sličniji božanskom biću te razvijati mehanizme samokontrole preko sudjelovanja u religijskim obredima i pridržavanju vjerskih načela i zapovijedi. Osim toga, religije unutar svog nauka često uključuju odolijevanje iskušenjima, suzdržavanje od nepoželjnih vrsta ponašanja te učenju moralnih vrijednosti

(Shepperd, Miller i Tucker Smith, 2015; Welch, Tittle i Grasmick, 2006). Jedan od razloga zašto se i u ovom istraživanju nije pronašla takva povezanost govori nešto o ovom uzorku. Budući da je najviše bila izražena obredna dimenzija religioznosti te da se vjera u hrvatskom narodu prenosi generacijski, putem procesa socijalizacije, moguće je da se izvor religioznosti osoba u ovom uzorku većinom nalazi u ekstrinzičnoj motivaciji. Osim toga, moguće je da su iste osobe pak pod većim utjecajem sekularizacije što znači da se radije prepuštaju svojim nagonima i strastima nego što to čini netko tko je religiozan na nekom drugom mjestu, fakultetu. Promatrajući iz te perspektive, nije neobično zašto se nije dobila pozitivna povezanost između navedenih skala.

Naposljetku, kako bi se odgovorilo na treći problem odnosno provjerila predikcija agresivnosti na temelju samokontrole i religioznosti te uloga samokontrole kao medijatora provedena je hijerarhijska regresijska analiza. Rezultati su djelomično potvrdili samo prvu hipotezu (H3a). Naime, religioznost se, u prvom koraku analize, pokazala kao pozitivni prediktor agresivnosti pri čemu je objašnjavala izrazito mali postotak (1.9%) varijance kriterija. Uključivanjem varijable samokontrole, u drugi korak, varijanca agresivnosti se relativno dobro objasnila (24.8%). Tu se samokontrola pokazala statistički značajno negativnim prediktorom agresivnosti s tim da je tada religioznost izgubila na svojoj važnosti odnosno prestala je biti prediktorom. Osim toga, očekivane medijatorske uloge samokontrole nije bilo jer nije postojalo korelacije između samokontrole i religioznosti. Prema istraživanju Shepperda, Millera i Tucker Smitha (2015), religioznost i samokontrola negativno su predviđale agresivnost, dok je samokontrola bila medijator odnosa između religioznosti i agresivnosti. To znači da mjera samokontrole objašnjava zašto se pronalazi značajna povezanost između religioznosti i agresivnosti. Drugim riječima, stvarna povezanost između religioznosti i agresivnosti se objašnjava trećom varijablom odnosno učinkom samokontrole. Kao i u ovom istraživanju, uključivanjem samokontrole, religioznost je prestala biti značajan prediktor, međutim razlog tomu može biti što je vrlo malo objasnila varijancu kriterija te dodavanjem druge mjere izgubila na svojoj težini. Na kraju, može se reći da je zapravo samokontrola objasnila agresivnosti, a to znači sljedeće: što pojedinac ima slabiju samokontrolu, vjerojatnije je da će se upustiti u agresivna i impulzivna ponašanja.

Doprinos istraživanja, njegovi nedostaci te implikacije za buduća istraživanja

Ovaj rad je nastao s ciljem rasvjetljavanja odnosa religioznosti, samokontrole i agresivnosti. Iako se nerijetko se provode istraživanja na području psihologije religioznosti, u Hrvatskoj su ona uistinu malobrojna, posebice na uzorku mladih odraslih ljudi. Uzimajući to u obzir, ovaj rad daje određeni doprinos u shvaćanju navedenih odnosa te ukazuje na važnost bavljenja ovom temom. Rezultati ovog istraživanja su pokazali koliko je važna samokontrola u predikciji agresivnog ponašanja što može poslužiti kao temelj u osmišljavanju različitih edukativnih programa koji će ukazivati na važnost jačanja samokontrole što može rezultirati ne samo u inhibiciji agresivnog i impulzivnog ponašanja, već donijeti mnogobrojne prednosti u različitim životnim područjima. Samokontrola u ranom djetinjstvu se pokazala prediktivna za buduća ponašanja. Stoga bi intervencije primarno trebalo usmjeriti na roditelje koji će poticati razvoj samokontrole kod svoje djece. No budući da djeca uče po primjeru, valjalo bi da i je roditelji sami razvijaju. Da nikad nije kasno govore neki autori koji na samokontrolu gledaju kao na mišić koji je sklon umaranju, ali da se različitim vježbama može ojačati (Baumeister, Vohs i Tice, 2007). Prema tome, takvi se rezultati ne bi smjeli zanemariti.

Prije tumačenja dobivenih rezultata nužno je obratiti pažnju na ograničenja provedenog istraživanja. Prvo, podaci su prikupljeni na prigodnom uzorku studenata koji nije reprezentativan za populaciju u nijednoj od istraživanih varijabli što znači da se dobiveni nalazi ne mogu generalizirati. Nadalje, u uzorku je bio dvostruko veći broj žena u odnosu na muškarce što je moglo utjecati tijekom ispitivanja spolnih razlika na svim varijablama. Isti problem se javio i pri uspoređivanju skupina koje pripadaju odnosno ne pripadaju određenoj vjeroispovijesti. Uzorak su većinski činili katolici, dok je neznatan broj onih koji nisu pripadali ni jednoj vjeri što je moglo utjecati na dobivene rezultate na skali agresivnosti. Budući da se u istraživanju radilo o osjetljivim temama, moguće je da sudionici nisu potpuno iskreno odgovarali na pitanja ili da su davali socijalno poželjne odgovore. Također, postoji mogućnost da su religioznije osobe zbog svoje vjere bili iskreniji u davanju svojih odgovora od manje religioznih i nereligioznih te da su manje religiozni i nereligiozni neka ponašanja umanjivali zbog djelovanja kognitivne disonance ili nisu davali na važnosti kao religiozniji što je moglo utjecati na dobivene rezultate. Međutim, budući da se istraživanje provodilo u vrijeme ispitnih rokova i većinom na kraju predavanja moguće je da su djelovali faktori poput umora i stresa što je moglo ostaviti svoj utjecaj na rezultate. Na kraju, provedeno istraživanje korelacijske je prirode stoga nije dopušteno zaključivati o uzročno-posljedičnim odnosima. Iz tog razloga su

potrebna daljnja istraživanja kako bi se unaprijedilo shvaćanje odnosa religioznosti, samokontrole i agresivnosti.

Budući da je Hrvatska zemlja u kojoj se velika većina izjašnjava katolicima, zapravo je iznenađujuće što se mali broj istraživača odlučio baviti temom religioznosti, a i to su najčešće diplomski radovi studenata, koji su prema tome vrlo ograničene prirode. Naime, ovo istraživanje je dalo neke rezultate koji su u suprotnosti s onime što navodi literatura. Stoga se predlažu buduća istraživanja na ovu temu koja bi se provodila na našem području uzimajući u obzir navedene nedostatke ovog istraživanja. Na taj način bi se ovi rezultati mogli bolje objasniti. Osim toga, za bolje razumijevanje odnosa između religioznosti i agresivnosti bilo bi dobro uključiti i neke druge mjere odnosno vrline koje potiču vodeće religije poput empatije, sklonost opraštanju drugima, emocionalne inteligencije.

Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos religioznosti, samokontrole i agresivnosti, spolne razlike među njima te mogućnost predviđanja agresije na temelju religioznosti i samokontrole. Dobiveni rezultati su pokazali da postoji mala, ali opet statistički značajna pozitivna povezanost između religioznosti i agresivnosti, što je u suprotnosti od očekivanog. Nadalje, nije pronađena statistički značajna povezanost između religioznosti i samokontrole, a pretpostavljalo se da će religioznije osobe pokazivati bolju samokontrolu. Međutim, u skladu s postavljenom hipotezom, utvrdila se statistički značajna negativna povezanost između samokontrole i agresivnosti odnosno osobe koje su pokazivale veći rezultat na skali samokontrole postizale su niži rezultat na skali agresivnosti. Na kraju, hijerarhijska regresijska analiza djelomično je potvrdila pretpostavljeno. Pokazalo se da je samokontrola jedini statistički značajan prediktor agresivnosti, u smislu da će se osobe sa slabijom samokontrolom češće upuštati u agresivna ponašanja i obrnuto.

Sve u svemu, zbog malog broja istraživanja u Hrvatskoj predlažu se buduća istraživanja na ovu temu koja će dodatno ispitati odnos između navedenih varijabli.

Literatura

- Allport, G. i Ross, J.M. (1967). Personal Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432-442.
- Ančić, B. i Puhovski, T. (2011). *Vjera u obrazovanje i obrazovanje u vjeri: Stavovi i iskustva nereligioznih roditelja prema religiji i vjeronauku u javnim školama u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Archer, J. (2004). Sex Differences in Aggression in Real-World Settings: A Meta-Analytic Review. *Review of General Psychology*, 8(4), 291-322.
- Argyle, M. i Beit-Hallahmi, B. (1975). *The Social Psychology of Religion*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Aronson, E., Wilson, T.D. i Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Babore, A., Carlucci, L., Cataldi, F., Phares, V. i Trumello, C. (2017). Aggressive behaviour in adolescence: Links with self-esteem and parental emotional availability. *Social Development*, 1-13.
- Baumeister, R.F., Vohs, K.D. i Tice, D.M. (2007). The Strength Model of Self-Control. *Association for Psychological Science*, 16(6), 351-355.
- Beaver, K.M., Schutt, J.E., Boutwell, B.B., Ratchford, M., Roberts, K. i Barnes, J.C. (2009). Genetic and Environmental Influences on Levels of Self-Control and Delinquent Peer Affiliation: Results from a Longitudinal Sample of Adolescent Twins. *Criminal Justice and Behavior*, 36(1), 41-60.
- Bettencourt, A.B. i Miller, N. (1996). Gender Differences in Aggression as a Function of Provocation: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin* 119(3), 422-447.
- Björkqvist, K. (1994). Sex differences in physical, verbal, and indirect aggression: A review of recent research. *Sex roles*, 30, 1387-1402.
- Blackwell, B.S. i Piquero, A.R. (2005). On the relationships between gender, power control, self-control, and crime. *Journal of Criminal Justice*, 33, 1-17.
- Bohnert, A.M., Crnic, K.A. i Lim, K.G. (2003). Emotional competence and aggressive behavior in school-age children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(1), 79-91.

- Brauer, J.R., Antonaccio, O. i Tittle, C. (2013). Does Religion Suppress, Socialize, Soothe, or Support? Exploring Religiosity's Influence on Crime. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 52(4), 753-774.
- Brlas, S. (2014). *Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja: Pomaže li religioznost mentalnom zdravlju mladih*. Virovitica: Grafiti Becker.
- Burkett, S.R. i White, M.R. (1974). Hellfire and delinquency: Another look. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 13(4), 455-462.
- Buss, A.H. i Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452-459
- Chapple, C.L., Vaske, J.J. i Hope, T.L. (2010). Sex Differences in the Causes of Self-Control: An Examination of Mediation, Moderation, and Gendered Etiologies. *Journal of Criminal Justice*, 38(6), 1122-1131.
- Chui, W.H. i Chan, H.C. (2014). The Gendered Analysis od Self-Control on Theft and Violent Delinquency. *Crime and Delinquency*, 62(12), 1648-1677.
- Coie, J.D. i Dodge, K.A. (1997) Aggression and Antisocial Behavior. *Handbook of Child Psychology: Social, emotional, and personality development*, 3(5), 779-862.
- Črpić, G. i Kušar, S. (1998). Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj. *BS* 68(4), 513-563.
- Ćorić, Š.Š. (1998). *Psihologija religioznosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Daly, M. Egan, M., Quigley, J., Delaney, L. i Baumeister, R.F. (2016). Childhood Self-Control Predicts Smoking Throughout Life: Evidence From 21,000 Cohort Study Participants. *Health Psychology*, 1-10.
- Datta, P.P. i Firdoush, K.A. (2012). Association of Aggression wuth Socio-Demographic Characteristics: A Crss Sectional Study among Rural Adolescents. *National Journal of Medical Research*, 2(4), 442-447.
- Desmond, S.A., Ulmer, J.T i Bader, C.D. (2013). Religion, Self Control, and Substance Use. *Deviant Behavior*, 34, 384-406.
- Donahue, M.J. (1985). Intrinsic and Extrinsic Religiousness: Review and Meta-Analysis. *Journal od Personality and Social Psychology*, 48(2), 400-419.
- Duckworth, A., White, R.E., Matteucci, A.J., Shearer, A. i Gross, J.J. (2016). A Stitch in Time: Strategic Self-Control in High School and College Students. *Journal of Educational Psychology*, 108(3), 329-341.
- Fan, M. i Jin, Y. (2014). Obesity and Self-control: Food Consumption, Physical Activity, and Weight-loos Intention. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 36(1), 125-145.

- Field, A.P. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (third edition). London: Sage Publications.
- Fujita, K., Trope, Y., Liberman, N. i Levin-Sagi, M. (2006). Construal Levels and Self-Control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(3), 351-367.
- Gagne, J. (2017). Self-Control in Childhood: A Synthesis of Perspectives and Focus on Early Development. *Child Development Perspectives*, 1-6.
- Glock, C.Y. i Stark, R. (1962). On the study of religious commitment. *Religious Education*, 53(4), 98-100.
- Griffin, K.W., Scheier, L.M., Acevedo, B., Grenard, J.L. i Botvin, G. (2012). Long-Term Effects of Self-Control on Alcohol Use and Sexual Behavior among Urban Minority Young Women. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9, 1-23.
- Hirschi, T. i Stark, R. (1969). Hellfire and delinquency. *Social Problems*, 17(2), 202-213.
- Johnson, B.R., Jang, S.J., Larson, D.B. i De Li, S. (2001). Does Adolescent religious commitment matter? A Reexamination of the Effects of Religiosity on Delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38(1), 22-44.
- Kamaluddin, M.R., Shariff, N.S.M., Othman, A., Ismail, K.H. i Saat, G.A.M. (2016). Associations between low self-control and aggression among Malaysian male prisoners. *Journal of Psychiatry*, 17(1), 79-86.
- Keresteš, G. (2002). *Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata*. Jastebarsko: Naklada Slap.
- Kirkpatrick, L.A. i Hood, R.W. (1989). Intrinsic-Extrinsic Religious Orientation: the Boone or Bane of Contemporary Psychology of Religion? *Journal of scientific study of religion*, 29(4), 442-446.
- Kline, R.B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (second edition). New York: Guilford Press.
- Koenig, L.B., McGue, M., Krueger, R.F. i Bouchard, T.J. (2007). Religiousness, Antisocial Behavior, and Altruism: Genetic and Environmental Mediation. *Journal of Personality*, 75(2), 265-290.
- Kuhn, E.S. i Laird, R.D. (2013). Parent and Peer Restrictions of Opportunities Attenuate the Link between Low Self-control and Antisocial Behavior. *Social Development*, 22(4), 813-830.

- Kurman, J. (2001). Self-regulation strategies in achievement setting: culture and gender differences. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(4), 491-503.
- LaGrange, T. i Silverman, R.A. (1999). Low self-control and opportunity testing the general theory of crime as an explanation for gender differences in delinquency. *Sociology and Criminology Faculty Publications*, 34, 41-72.
- Laird, R.D., Marks, L.D. i Marrero M.D. (2010). Religiosity, self-control, and antisocial behavior: Religiosity as a promotive and protective factor. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 32, 78-85.
- Liu, C.C. (2010). The Relationship between Personal Religious Orientation and Emotional intelligence. *Social Behavior and Personality*, 38(4), 461-468.
- López-Torrecillas, F. Peralta, I., Muñoz-Rivas, M.J. i Godoy, J.F. (2003). Self-control and drug use. *Adicciones*, 15(2), 127-136.
- Ljubotina, D. (2004). *Razvoj novog instrumenta za mjerenje religioznosti*. XIV. Dani psihologije u Zadru.
- Marinović-Bobinac, A. (1995). Nekrevena religioznost u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja: časopis za opće društvena pitanja*, 4(6), 853-866.
- Marinović-Jerolimov, D. (2004). Tradicionalna religioznost u Hrvatskoj 2004: između kolektivnoga i individualnoga. *Sociologija sela*, 168(2), 303-338.
- McCullough, M.E. i Willoughby, B.L.B. (2009). Religion, self-regulation, and self-control: Associations, explanations, and implications. *Psychological Bulletin*, 135, 69-93.
- Miller, A.S. i Hoffman, J.P. (1994). Risk and Religion: An Explanation of Gender Differences in Religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 34(1), 63-75.
- Mischel, W., Ebbesen, E.B. i Raskoff Zeiss, A. (1972). Cognitive and attentional mechanisms in delay of gratification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 21(2), 204-218.
- Muraven, M., Pogarsy, G. i Shmueli, D. (2006). Self-control Depletion and the General Theory of Crime. *Journal of Quantitative Criminology*, 22, 263-277.
- Nakhaie, M.R., Silverman, R.A. i LaGrange, T.C. (2000). Self-Control and Social Control: An Examination of Gender, Ethnicity, Class and Delinquency. *Canadian Journal of Sociology* 25(1), 35-69.
- Neymotin, F. i Downing-Matibag, T.M. (2011). Religiosity and Adolescents' Involvement with Both Drugs and Sex. *Journal of Religion and Health*, 52, 550-569.
- Ngo, F.T., Paternoster, R., Curran, J. i MacKenzie D.L. (2011). Role-Taking And Recidivism: A Test Of Differential Social Control Theory. *Justice Quarterly*, 28(5), 667-697.

- Parke, R.D. i Slaby, R.G. (1983). The development of aggression. U: P.H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology: Socialization, personality and social development* (4, 547-641). New York: Wiley.
- Razeih, A., Reza, H. i Saeid, R. (2013). The analysis of relationship between self-leadership strategies and components of quantum organization at universities. *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences*, 2(5), 192-203.
- Reyna, C., Lello, M.G., Sanchez, A., Brussino, S. (2011). The Buss-Perris Aggression Questionnaire: Construct validity and gender invariance among Argentinean adolescents. *International Journal of Psychological Research*, 4(2), 30-37.
- Rubić, M. (2013). *Odnos samopoimanja, agresivnosti i prosocijalnog ponašanja*. Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
- Salas-Wright, Tirmazi T., Lombe, M. i Nebbitt, V.E. (2015). Religiosity and Antisocial Behavior: Evidence from Young African American Women in Public Housing Communities. *Social Work Research*, 39(2), 82-93.
- Salas-Wright, C.P., Vaughn, M.G., Maynard, B.R. (2014). Religiosity and violence among adolescents in United States: Findings from the national survey on drug use and health 2006-2010. *Journal of Interpersonal Violence* 29, 1178-1200.
- Sanders, P.W., Allen, G.E.K., Fischer, L., Richards, P.S. Morgan, D.T. i Potts, R.W. (2015). Intrinsic Religiousness and Spirituality as Predictors of Mental Health and Positive Psychological Functioning in Latter-Day Saint Adolescents and Young Adults. *Journal of Religious and Health*, 54, 871-887.
- Santisteban, C., Alvarado, J.M. i Recio, P. (2007). Evaluation of Spanish version of the Buss and Perry aggression questionnaire: Some personal and situational factors related to the aggression scores of young subjects. *Personality and Individual Differences*, 42(8), 1453-1465.
- Shepperd, J.A., Miller, W.A. i Tucker Smith, C. (2015). Religiousness and Aggression in Adolescents: The Mediating Roles of Self-Control and Compassion. *Aggressive Behavior*, 41, 608-621.
- Stark, R., Kent, L. i Doyle, D. (1982). Religion and Delinquency: The Ecology of a „lost“ relationship. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 19(1), 4-24.
- Steimke, R., Stelzel, C., Gaschler, R., Rothkirch, M., Ludwig, V.U., Paschke, L.M., Trempler, I., Kathmann, N. i Goschke, T. i Walter, H. (2016). Decomposing Self-Control:

- Individual Differences in Goal Pursuit Despite Interfering Aversion, Temptation, and Distraction. *Frontiers in Psychology*, 7(382), 1-17.
- Storch, E.A., Storch, J.B, Kovacs, A.H., Okun, A. i Welsh, E. (2003). Intrinsic Religiosity and Substance Use in Intercollegiate Athletes. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 25(2), 248-252.
- Strömbäck, C., Skagerlund, K., Västfjäll, D. i Tinghög, G. (2017). Does Self-Control Predict Financial Behavior and Financial Well-Being? *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 1-19.
- Tangney, J.P., Baumeister, R.F., Boone, A.L. (2004). High Self-Control Predicts Good Adjustment, Less Pathology, Better Grades, and Interpersonal Success. *Journal of Personality*, 72(2), 272-322.
- Vito, A.G. i Higgins, G.E. (2013). A Research Note on Adolescent Steroid Use: An Examination of Social Learning Theory and Self-Control Theory. *Deviant Behavior*, 34, 951-960.
- Wang, L., Fan, C., Tao, T. i Gao, W. (2017). Age and gender differences in self-control and its intergenerational transmission. *Child: Care, Health and Development* 43(2), 274-280.
- Welch, M.R., Tittle, C.R. i Grasmick, H.G. (2006). Christian Religiosity, Self-Control and Social Conformity. *Social Forces*, 84(3), 1605-1623.
- Žužul, M. (1989). *Agresivno ponašanje – Psiholgijska analiza*. Zagreb: Radna zajednica republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske.